

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Abril 11, 2016

Laba waddo ayaa Zaylac ku xira Harar. Midda koofur-galbeed aadda ee halowda toosan ah waa toban geeddisocod oo dhaadheer ama 20 gaagaaban¹. Siddeedda hore carro Ciise ayaa la sii dhaxaa, labada dambana waxaa dhulkooda la sii maraa Oromada reer Noole ee xeerka "Waday" leh iyo Makad² ama ugaas dhanka Masiixiyada u janjeera. Xaajigu waddadaa waa diiday, dakano cusbayd oo **Reer** Guullane kala dhaxaysay darteed. Wuxuu ii dooray waddada kale ee koofurta iyo xeebta marta ee qalqalloocan, xoolalayda Ciise ee Saylac magaalada u tahayna sii dhex marta, dabadeed buuraha ku dhaw ka dusta, oo haddana dhanka koofur-galbeed Soomaalida Gadaabursi iyo Geriga ilaa meel Harar u muuqata gaadha. Waxaan ka shakisanahay in dooridda Sharma'arke nabadgelyadayda ma aha ee uu dan kale ka lahaa. Xinifo hoose oo ugaasyada degaannadan ka dhexeeyay ayaa muddo dheer "waddada gooyay", malaha Soomaaliduna ma nacsanayn in hadiyado tubaako iyo maryo Ingiriis ay dib ugu furaan waddadaa.

Hiirtii hore ee Nofeembar 27, 1854, gammaankii iyo dhammaan rarkii safarku iridda ayay diyaar ku ahaayeen. Shantii rati ayaa la soo arrumay, iyaga oo cabaadaya oo hoggaanka lagu jagaynayo. Qarqarsi ayaa jeenyaha loo xiray oo lagu joogsaday ilaa ay si wanaagsan u arrunteen, iyaga oo dadkii ag joogayna ay haddii loo baahdo qafuurka qabanayaan marka ay sida ayaxii hinqasho kor u bood ah isku dayayaan. Marka la heeryaynayo haweenkeenii ayaa

¹ Mukatibku ama dhambaalsiduhu wuxuu Saylac iyo Harar lug uga kala socdaa ugu badnaan shan maalmood. Soomaalidu waxay socdaalkooda ku xisaabsadaan **Geeddi**, Carabtuna "Xamlah" markiiba qaadan kara afar ilaa shan saacadood. Waaberiga ka hor ayay dhaqaajiyaan, waxayna joogsadaan abbaaraha shanta saac oo subaxnimo, waa xilliga quraacda e. Marka geeddi labaad loo celiyo, sagaalka saac oo maalmeed ayay raraan ilaa gabbalku dhacana waa socdaan. Sidaa ayuu geeddiga dheeraynayaa isku celcelis 15 mayl ku jaraa. Meelaha halistu ka jirto waxay jaraan dhul 26 ama 27 mayl ah, iyada oo aan la joogsan lana nasan. Hase ahaatee, wax aan "nafta macaan" oo lala baqo ka ahayni ma carqaladayn karaan hawshaas. Guud ahaan, laba ama saddex saacadood shaqadood ayaa lagu kaaftoomaa, halka saad badan lehna joogsiyadu waa dhaadheeryihiin oo aad isu xigaan. [B]

² Makad waa ugaas ama beeldaaje Oromo ah. [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

si xallad leh”Heestii Safarka [salsal]”³ ugu luuqaynaya, si ay awrta u illowsiiyaan xanuunka kuruska hoolmay iyo dhinacyada haaraha yeeshay:

Safarow idin ma hagranoo
Hayinkii waynnagaa rarraye
Habro safar raacay illeen hurdadaa hoddee
Miyaanay baddii iyo huurigii durba idiin carfayn
Allow Makaahiil iyo Midgohoodii idin ka hay.⁴

Marka ay arrunka ka kacaan waxaa lagamarmaarmaan ah in la dheellitiro rarka kuraha yaryar la mooddo, iyada oo si xooggan hadba dhinac “kor loo hinjinayo.” Waa hawl aan awrta caabaad daran, luqunlaab iyo iskuday qaniinyo laga waayin. Mid awrta ka mid ahi sidiisaba bahal ayuu ahaa. Waxaa la sheegay in markii Saylac uu ku soo noqday uu gabar reer miyi ah luqunta ka jabshay. Mid kale oo geel Dankaal arxan darane bar yar ah ase geed'adayg u dhasay wuxuu la baxay Al-xaraami, qaabdarrada uu ku dhiigsaday darteed.

Abbaarihii sagaal saac oo galabnimo marka ay ahayd ayaannu iyada oo ay na weheliyaan Xaajiga, willkiisii wanaagsanaa ee Maxamad ahaa iyo Carab hubaysan oo si xushmadi ku dheehantahay noo sakootiday ka baxnay iridda Ashurbaara, daawatadii caadada ahaan jirtayna waa nagu soo xoomeen. Waxaan afka saarnay waddadii cidla'da ahayd. Mayl baarki markii aan soconnay ayaa nabadayn kal iyo laab is dhaafsannay, dardaaran qiimo badan oo ku saabsan feejignaan iyo habeenkii oo aannu ilaalo qabannana naloo guntay. Faataxada ayaannu marannay, annaga oo duc gacmaha fidinayna, ballanqaad badan oo ku saabsan in aan iska war haynno dhakhsana isu arki doonno guntannay. Dabadeed, inta is gacanqaadnay ayaannu dhabarka isu jeediannay. Askartii ayaa waxay ii rideen riddadii sagoontiska ugu dambaysay, aniguna ”Abu Sitahaygii”⁵ ayaan kaga jawaabay. Ma u jeeddaa gacaliye L[umsdenoow] sida dalmariddu ragga *hebed* uga dhigto. Waa lamahuraanka dabiiciga ah in meeshii bil qaddari ka tuurtaba uu ka helo ”saaxiib nafta la wadaaga” iyo ”fool dayaxlay qurxoon.” Marka carriga Oryentaalka la joogo waa ay ka sii darantahay tii marka **Hibernia**⁶ la joogo, Waa sida malagga hillaaca ahow, ama taa haddaad weydo, waa inaadan wiilhoog ka dhicin. Bariga Afrika, gaar ahaan dhoohanaanta Ingiriiska, xishood ama islawayni dadka oo dhan way ku nacsiiyaan, qof walbana waa kugu soo hambaasayaa.⁷ Waa meesha **M. Rochet** uu ugu yeeray ”oogta ka caddee” ayaa ugu habboon in aad saaxiibtinimo kasbato. Ninka aad danta ka leedahay waa in aad qaabbishaa, cumaacunnta qabataa, dhabarka ka dharbaaxdaa oo erayo jacbur ah isu daba dhigtaa. Sida qorshaha caqliyaysani dhigayana, haddii aadan afkiisa garanayn waa in aad qosol dheer dhag ka siisaa. Dhinaciisa soo fariiso, dabadeedna beebka

³ Hees-hawleeddaan tarjumadeedu waa iska qiyaas. Aad ayay u fududaan lahayd in la dhoweewo ama loo haleelo sidii ay ahayd haddii xaraafaaceeda la aqoon lahaa. Kollayba si walba oo loo la isugu duwo macnaheedii iyo macaankeedii Soomaaliga ee dhabta ahaa lama keeni karo.

Xog dheeraad ah oo ku saabsan hees hawleedda Soomaalida ee ku saabsan raridda iyo furidda awrta ka akhri qoraallada qiimaha leh ee ay ka mid yihiin **Axmad Cali Abokor**, *Somali Pastoral Worksongs: The Poetic Face of the Politically Powerless* (1993, Uppsala University). [T]

⁴ Mikaahiilku waa laf Habar Awal ka tirsan oo Berbera agteeda degta oo looga dambeeyo dhiigyacabnimadooda iyo hamuunta ay wax laayn u qabaan. Midgaha badankooda ama madiidinnada (magac Cutubka labaad lagu sharxay) iyaga ayay ku dhex noolyihiin. [B]

⁵ Bastoolad lix xabbadood qaada. [T]

⁶ Ireland. [T]

⁷ Waa tii ugaaskii Xabashidu uu M. Karapf ogaysiiyay in uu Faranjiga jecelyahay innaga se [Ingiriiska] uusan noo dul qaadan karin. Taasi, adiga oo aan meel dheer ka raadin, waa xagga edebta. [B]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

tubaako bul ka siiya, qaxwahana qabta ku haya. Dabadeed wuxuu u muhunayaa in uu dheef kaa helo. Meelaha qaarkood ulajeeddadu waa inuu danahiisa kugu fushado, meelo kalena in uu tubaakada gacanta kaaga dhigo. Dabadeed si aayar ah ayaad galgalkiisa isaga moosaysaa, adiga oo u bayraya waxa adiga dantaadu tahay. Sida laga fisho, mararka qaarkood danihiisa uun buu ku tuuntuunsanayaa. Madax'adaygaaga oo kiisa ka sarreeya uun ayaa se gaashaanka u daruuraya iskudayadiisa oo dhan. Marba marka ka dambaysa himmadiisu waa soo yaraanaysaa, ugu dambaynna waa kaa joogsanayaa gebi ahaan. Ninkii hadda waad hanatay oo gacanta ayuu ku jiraa e ogow.

Xusuusnow, adigoo raalli ah, waxaan ahay ganacsade Muslin ah, qof aan lagu khaldin qofafka ka dhex muuqda "Sayladda." Waa ganacsade marka xagga reer Bari la joogo isugu jiraa beecmushtare, wali iyo T.G⁸. Badanaa waa gob, meel walbana waa laga ciseeyaa oo lagu soo dhaweeyaa. Niyada wuxuu ku hayaa anshaxiisana ka muuqata in haddii Eebbe idmo uu noqon karo ra'iisulwasaare bil ka dib marka uu yaardi maro ah kaa iibshay. Ganacsigu waa uun danikubadday ee dhab ka ma aha, sidaa oo ay tahay diricnimadeed ka ma marna. Waa sayid jilibculus ah oo la xurmeeyo, tusbax gacanta ku sita, Qur'aankana bushimaha ku haya. Guud ahaan waa xaaji, sheekooyin dhaadheer ayuu ka mariyaa Goobo Barakaysan, far qurxoon buu qoraa, waxa uu akhristay oo marin karaa gabayo faro badan, diintiisa aad ayuu u yaqaannaa, hoos buu isu dhigaa si xushmad leh, xagga anshaxa iyo edebta dhan walba aad ayuu uga wanaagsanyahay, suldaan ama addoon kuu hor fariistana way u simanyihiin, tabtii isaga oo gurigiisii jooga oo kale. Carrigiisii xaas iyo carruur ayaa u jira, halkaa oo uu damacsanyahay in cimrigiisa inta ka hadhay ku qaato. Laakiin, "adduunyo la ma hubo" – "qaddar ayaa imanaysa, Aadane aragtidina ma haleesho" – "adduunyadu waa uun guri qabri ah." Muddo gaaban ayay oraahyadiisaa waawayn ee xikmadda lehi geyisiyaan ra'yi ku soo ururaya in lafihiisu ay meel aan dhulkiisii aabbe ahayn ku baaliyoobi karaan.⁹

Safarkayga yarka ah haddii aan wax ka sheego; waxa geesinnimadii Abbaannimo lahayd oo dhan ku horboodaya Raage, waa hagahayaga Ciise e. Waa madax qaawanyahay, wuxuuna xiranyahay Go' iyo kabo saandal ah, toorrey dheer oo culus oo daab gees ka samaysan lehna dhinaca ayay dharka dushiisa ugu xirantahay. Gacanta midig wuxuu ku haystaa waran qara wayn oo silig ku maranyahay oo cuskasho u uu sito, cududda bidixna waxaa u suran gaashaan goobaaban oo harag la jukeeyay ka samaysan. Maadaama uu nin cilmi yahay, garab ayaa waxaa u suran Masalle harag la magday ka samaysan oo ah shay carriga Soomaaliyeed oo dhan laga adeegsado. Garabka kale waxaa uga ridan Weeso ama ubbo qabo ah oo biyo weeso cibaado loogu talo galay ay ku jiraan. Waxaa weheliya rag xooga alaab magaalo ah sita oo qaalin isla intii aan habeennimadii la gaarin ka lumay hogaaminaya.

Gacanyareyaashayda kale oo labada bilood ee soo socda safarkayaga nagu wehelin doona waa in hadda lagu baraa. Waxaa safka ugu horraysa Samawada Yuusuf iyo Ceebla Faarax, hablo buurbuuran oo ilaa soddonjirro ah oo hadda la baxay magacyadii hore ee Shehrazade iyo Deenarzade.¹⁰ Middiiba waxay u egtahay saddex haween dhexdhexaad ah oo la isku duubay, kaftan ahaanna waxay ka soo jeedaan duulka, sida aan rumasynahay, qaabka labbiska

⁸ Malaha waa *Type Genus* oo macnaheedu yahay qof waxa ama cidda uu yahay ku bannaan. [T]

⁹ Richard Burton, sidii uu saadaaliyay, wuxuu geeriyooday isaga oo qurbe kaga maqan dalkiisii hooyo. Wuxuu sannadkii 1890 ku dhintay Trieste oo ka tirsan dalka Talyaaniga. [T]

¹⁰ Shahrezaad iyo Diinaarzaad waa laba hablood oo ku jira sheekada caanka ah Kow iyo Kun Habeen ee Beershiyadii hore laga soo wariyay. [T]

dumarka ee”bustle”¹¹ loo yaqaan uu ka badbadis ku yahay. Dhab ahaan waxaa la yaab leh sida ay daal ugu adkaystaan! Marka la hayaamayo waxay sidaan tubaakada iyo beebka, awrta ayay hogaamiyaan oo dhangadeeyaan, rarka ayay dheellitiraan, fuullimaadna waligood lagu ma karo, caafimaad iyo xanuun midna. Marka la dego gaadiidka ayay furaan, alaabada ayay meegaar u dhigaan oo dushooda Guri raro ah ka taagaan, cunnada ayay noo bisleeyaan, shaah iyo bun ayay kariyaan, guud ahaanna dad wax qumman laga dheefo ayay noqdaan. Halka aannu deggannahay meel ka durugsan ayay degaan, maadaama aanu anshaxu oggolaanayn in labka iyo dheddigu is dhex galaan, dhaxanta ugu darranna wax dhar ah oo aan gambo iyo guntiino duug ah ka ahayn ma xidhaan. Codad lala yaabo oo gaagaaban oo si la garan karo uga duwan codadka adadag ee raga ayay leeyihiin. Markii hore araggayga way ka xishoonayeen, laakiin dareenkaasi markii dambe waa iska baaba’ay, mugganna jidka waxay nagu sii marsiiyeen maado aad uga fog kuwo loo aabayeelay iyo ilbaxnimo. Wax ay daalka ugu wayn isaga fudeedeeyaan oo ka sitaa ma jiraan adeegsiga”Joogjoogsi.”¹² Dhabbac dherer ah ayay dhulka isu bilqaan oo dhabarka isaga joogjoogsadaan, iyaga oo faraha cagta isku duugaya, dabadeedna si qumman uga kacaan, iyaga oo aad u nasan. Waxaa mar walba hablahaa aan laga ag waawin barbaar Saylici ah oo maadaama uu il la’ yahay ay wehelladaydu ku tiigtiiqsi ahaan”Kalendar” ugu magacaabeen. Joogto ayuu u tukadaa, mooraalkiisu waa biyokamadhibcaan, wuxuuna sidii Mrs. Brownrigg¹³ xagga dabciga ka gaaray meel oo haddii aanay annaga ahaan lahayn uusan hubaal hablahaa adeegayaasha ah naf kaga tageen. Sidaa darteed, iyaguna waa necebyihiin isaguna waa uu ogyahay taa. Raage iyo colkiisa waxaa ka dambeeya oo daba socda Shehrazade iyo Deenarzade. Tan hore waxay hogaaminaysaa ratiga horgalka ah, tan dambana samayda shaabuugaygii ayay ku tukubaysaa. Cadan ayay hadda ka hor tagtay, si aad ahna waa iiga shakisantahay. Indhaheeda yaryar ee madmadoobi marna kuwayga ku ma dhacaan, si joogto ah ayayna dhabanka iigu duwdaa. Shanta rati iyaga oo xiriirsan ayay si habsami ah rarka u la saamaqaadayaan, iyaga oo markii ay gaabin damcaanna si fiican loo ulaynayo. Rarku waa bundado **Wilaayaati**¹⁴ ama maryo **Maraykaani** ah, **Duwwarah** oo ah maro Cutch¹⁵ adag ah oo ay weheliyaan maryo midabaysan oo dhinacyada ka lusha, si fiicanna loogu tolal dermo si boorka iyo roobka ay uga jirto, dabadeedna sar lo’aad kor looga wada gambiyay. **Kaarad ”Mushakar”** ah (timir aan wanaagsanayn oo Mukha laga keenay) ayay Soomaalida u sidaan, annaga kaarad nooc wanaagsan ah iyo nus rodol tobaako baalbaal Surat¹⁶ ah. Waxaa noo weheliya sanduuq kuulo iyo waxyaalo kale oo dumarku isku qurxiyo oo rakhiis ah, dhegaha dumarki xidhaan oo bulukaati ah, kuulo,

¹¹ Waa qaab dumarka Yurub u labbisan jireen oo canbuurka xagga dambe maryo dheeraad ah looga tolo, si qofka qabaa uu qog buuran oo dhex wayn u ugu ekaado. [T]

¹² Camaliyaddan xasaasiga ah waxa ay Carabtu ku magacawdaa **Dacasah** (halka ay xafladda ”Doseh” ka tahay Qaahira). Waxaa guud ahaan Dunida reer Bari badankeeda looga adeegsadaa dawo xanuun iyo daal laga door bidaa **Takbiis** ama **Duugmo**, nooca duugidda badanaa ay reer Bari badani yiraahdaan jirka ayay dabcisaa. [B].

¹³ **Elizabeth Brownrigg** waxay ahayd haweeney Ingiriis dilaa ah oo aad ugu darnayd una jirdili jirtay haweenka shaqaalaha u ah. [T]

¹⁴ **Wilaayaati** ama **Walaayaati** waa nooc ka mid ahaa maryahii Yurub (siiba Ingiriiska) laga keeni jiray. Sida Maraykaaniga ayaa bundado duuban lagu keeni jiray, dabadeedna go’yaal, qaydad iyo guntiinooyin laga jaran jiray. [T]

¹⁵ Magaalo gobolka **Gujarat** ee Hindiya ku taal. [T]

¹⁶ Soomaalidu caadaysi awgi ka ma helaan nooc kale [Surat waa nooc tubaako ah oo Hindiya ka timi, gaar ahaan magaalada dekadada leh ee Surat]. Xataa **Latakiyadayda** [Tubaako Turki carfoon (Lataakiya waa magaalo xeebeed Galbeedka Siiriya ku taal)] yaqyaqsi ayay ka muujiyeen. Tubaakada waxaa meelaha qaarkood ka beera Gadaabursiga iyo qabiilooyin kale, laakiin waa dhif mana wanaagsana. Shaygaa la’aantii dhib ayay ahaan lahayd in Afrikada Bari dan laga fushado. Nin walbaa sacab ayuu u hoorsanayaa, in badanna dharag caanood ka ma celiso waxa ay filayaan in ay hadiyad u helaan. [B]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

saacado iyo alaaboyin kale oo багааш ah. Saadkayaga khaaska noo ahi wuxuu ka koobanyahay **300 lb.** oo bariis ah – waa oonta halkan socdaalaha naftu ugu jidho e, weel wayn oo ”**Kawurmah**” [?] ¹⁷ ka buuxo, **timir, milix** ¹⁸, subag sixin ah, shaah, bun, sonkor, sanduuq buskud ah (haddii saadku naga go’o), ”Xalwad” ama macmacaan Carbeed loo adeegsado marka aad gorgortanka adag galayso, iyo in yar oo sacfaraan Hindi dhenegin ahaan loo wato ah. Waxaa noo dheer *Maacuun* yar iyo jiraabyo biyo ¹⁹ ka buuxaan oo xargo ka lusha. Ugu dambaynna, ugu ma se qiimo yara e, waa sanduuq culus oo **rasaas** saddex bilood ugaarsigood ku filan ²⁰ ay ka buuxdo. Safarka waxaa daba luudaya haweeney reer miyi ah oo dameer wadata – waa ”raacdareebta” ugu wanaagsan marka dhulalkan la joogo ee ay awrtu safarka hordhacaan, fardaha iyo dameeruhuna ka dambeeyaan. Lax ayaan daran oo Xaajigu hadiyad sagootis noo soo siiyay ayaa dhinac ordaya oo qaafilada hadba dhan ula birinbirqaynasa. Sida ay hebedka noogu noqotay awgeed ayaa Soomaalidii waxaa lagu amray in ayan ”gawricin.” Maxay se kuugu taal, maalin maalmaha ka mid ayaan aniga oo qadaynayay ogaaday in waxa aan cunayo tahay neefkii idaha ahaa.

Awrtu dhinacooda waxaa fardo ku jooga sadexdaydii gacanyare, pink[?]ga Soomaalida. Tuurarkooda timuhu taalooganyihiin xayr ayay la dhalaalayaan, maryahoodu aad ayay u cadcadyihiin oo xortu casaan la wirwirqaysaa. Gaashaammadooda cuscusub qanfasyo ayaa ku dahaaran, warmahooda labalabada ah ee garbaha midig u saaranna dhowaan ayaa la soofeeyay, la subkay, la madoobeeyay oo la dhalaaliyay. Qorigaygii dheeraadka ahaa iyo buntukhdaydii waxaa lagu daray rarka awrtu saaran. Hub noocan oo kale ah Cadan aad ayaa loo la dhacaa, dhulka Soomaaliyeed se raggu waa yasaan qalabka baas! Waxaan u sheegay in dalkayga dumarku ay adeegsadaan qaansooyinka iyo gamuunnada, waxaana aan u raaciyay in warmaha guud ahaan lagu yaqaan ciidanka aan furinta gelin. Bal adba ka dhaadhici hadde! Waxay aad uga dambeeyaan aadna ugu xagliyaan qaansooyinka, gamuunnada iyo warmaha. Fardafuulkoodu waa nooc silloon. Heensayaashooda yaryar ee Xabashiga ah ayay iska

¹⁷ Hilib isaga oo cadad waawayn ah la karshay, qorraxda lagu qallajiyay, oo inta haddana cadad yaryar loo sii jarjaray subag lagu shiilay. [B]

¹⁸ **Baxr Assal** ama Harada Milixa ee Tojorra u dhow waxa ay sanadkiiba dhulka gudaha ah u soo dirtaa kumannaan sallaxyo yar yar oo balballaaran ah oo shaygaan daruurigaa ah. Dhulka gudaha ah marka la joogo badawidu jab milix ah ayay carrabka marshaan inta aanay wax cunin ka hor, ama fud wayn ayay isu dhiidhiibaan. Harar intii dameer qaado waxa ay ka joogtaa addoon qiimihi, Xabashiduna waxay yiraahdaan malyandheerka ” waa milix cune”. [B]

¹⁹ Biyaha carriga gubanta laga helo waa wiyeer dhanaan. Dalmareenka Afrikaanka ah wax uga daran oo la sheegaa ma jiraan biyaha, inta biir la dhanaanyihiin ayay maaddooyin nooluna ka buuxaan. Waxay sababaan shubandhiigyada cilmibaaridda dunida dhankeedan kashifaha uga dhigay sida geedka **Upaska** [geed sun ah / waabaayo]. Shaandhooyinka jeebka lagu qaato waa lagamamaarmaan. Biyaha ceelasha waa in la karkariyaa oo dhuxul lagu kala miiraa. Xataa markaa ka dib waa in taxaddar ahaan lagu daraa dhowr dhibcodd oo cabbitaan aalkolo leh ah. Soomaalidu badanaa waxay biyahooda ku qaataan **haamo** waawayn oo **qabo** ah. Anigu sibraarro ayaan waxaan u door biday sida fudud oo loo qaadi karo iyo biyaha oo ayan dhadhankooda beddelayn. [B]

²⁰ Liiska soo socda ee ku saabsan kharashkii iga baxay waxaa dhici karta in uu dalmareennada iga dambeeya anfaco. Waa se in la ogaadaa in haddii saadka oo dhan Cadan laga soo iibsana lahaa xoolo badan la baajin lahaa: Nooliga Cadan ilaa Saylac lagu maro = 33 Rupee. Hadiyado Saylac loo waday = 100 Rupee. Qiimaha afar baqal, koorayaashadooda iyo lijaammadooda = 225 Rupee. Qiimaha afar rati = 88 Rupee. Saad (tubaako, bariis, iwm.) saddex bilood ku filan = 428 Rupee. Qiimaha 150 Toob = 357 Rupee. **Saggar** [?], maro oo suuf aslan ah = 16 Rupee. Kharashyo yaryar (saamo lo’aad oo awrtu loo gaday, dermooyin teendhooyinka la dhigo, hadiyado Carabta la siiyo, sanduuq kuulo ah, saddex Go’yaal Xabasheed qurxo badan ah oo ugaasyada loo soo iibshay = 166 Rupee. Kharashyadii ku baxay Bebera iyo ku noqoshadii Cadan = 77 Rupee. Isku gayn guud = 1,490 Rupee oo u dhiganta £149 [Geniga Ingiriiska]. [B]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

dhakooliyaan, iyaga oo lugaha fidinaya cirbahana kor u yara taaga, sida tabtii **Louis** Quinze.²¹ Rakaabku waa gobaabin bir ah oo suulku uun uu geli karo.

Waa daba galay aniga oo fuushan baqal cadde wanaagsan oo markii *galonne'* Carbeed iyo sitaac lagu mardaadiyay xarrago la tiicaya. Qori labadhuumoodle ah ayaa dhabta ii saaran, gal qaab daran oo Xasan Turki [ama Tuke] sameeyayna waxaa iigu jira lixlaydaydii Colt²² ahayd. Annaga oo sidaa isu daba qoodaynayna, waa sida aan ku wadi doonno wixii hadda ka dambeeya e, ayaannu koofur iyo xagga xeebta afka saarnay dhul dedib aan dhagax lahayn oo carrogaduud ah. Xaggan gawaan qallallan, xaggeerna waa halka hirku ku soo rogmado, dac iyo khooriyo ka gudubnay, biyo mareenno balballaaran iyo bannaan kurtummo badan oo dhoobo adag oo suyac ah ayna ka buuxaan dhirta salsolaha milixa u adkaysata ee dalmareenka Carabeedi yaqaan sii dhex qaadnay. Sidaa ayuu guud ahaan u yaal qaabka dhulka u dhaxeeya gubanta iyo oogada ee ballaciisu, marka daliig toosan laga cabbiro, uu qiyaasta gaari karo 45 ilaa 48 mayl. Qaybta buuralayda ugu soo horreysa waxaa u dhaw dhir is haysata ah oo badan, qodaxley iyo qurac noocyo badan leh ayaa cutubyo u baxa, dhul qarar iyo bohola leh ayaa xirmooyinkaa dhirta ah looga baxaa. Xilliga dabaylaha Maansuunka ka dib, dhulkan waxaa daboolo caws doog ah. Xilliyada kale wax aad u yar oo qoyaan biyo maaxeed u eg ayay leedahay. Dhulkaan waxaa dega jilibka Mamaasan ee qabiilka Ciise. Waxaa mucjiso ah sida "Qorraxjoog"tani, sida badawida ay Soomaalida magaaluhu ku magacaabaan, ay halkan xilliga diraacda ugu noolyiin. Dubka ayaa gacmaha iga dhacay xataa iyada oo bisha Diseembar la joogo, weheliyeyaashayduna iyaga oo kulayl la haraaryoonaya, sidii Atlanteskii Herodotus²³ sheegay, ayay qorraxda soo baxday haaraan ka la daalaan. Reer magaaluhu marka ay ka maarmi waayaan in ay socod degdeg ah ku maraan xilliga kulaylaha, waxay dharaarta isku dedaan mario nus saac walba biyo badeed la kumbiyay. Sidaa oo ay tahay, waxay mararka qaarkood u dhintaan harraad daran oo Samuunta (samu'n) ka dhasha. Badwidu hadda roob ayay aad u quuddarraynayaan, dhawr todobaad oo abaar dharaad ahna kala bar oo bar xoolahooda ayay baabi'inaysaa.

Horaantii duhurka ayay Abbaankayagii iyo haweeney daqiiqado hakadeen oo inta weesaysteen si caynad gooniya ah u tukadeen. Markii ay sida ay u muuqato ku qanceen sawaabtii, dib ugu ma ayan celin salaaddii. Qorraxdhacii marka ay ku dhowayd ayaan dhanka midig ka marnay xidhmo geedo ah oo ka baxday ceel lagu magacaabo "Waraabood", Ceelkii Waraabaha. Halkani waa Marxallada ama nasiyada koowaad ee badanaa safarrayda xeebta ka timaadaa ay ku hakadaan. Halkan waxa ka baxa jid toosan oo koofur-koofur-galbeed lix geeddisocod oo gaagaaban xagga buuraha qabta. Abbaankayagu, si ay ahaataba, waxaa ka go'naa in aannaan degmadiisa dhinac marin. Saacad barkeed ka dib waxa aannu marnay nasiyadii labaad "Hangagarri", waa ceel badda u dhow e. Bidhaamo is daba joog ah oo mugdiga ka dhex birbirqayay ayaa noo tilmaamay in aan Ciise dhex joogno. Labadii saac ee habeennimo ayaannu gaarnay "Gaagaab", nasiyada saddexaad, halkaa oo inta awrtii dhulka isla dhaceen joogsi qasab ah dalbadeen. Raage isagu wuxuu ku tirtirsiisay in la socodo, isagoo ku cataabay in ay u muuqdaan oogihii reerkiisu iyo qabiilki. Hase ahaatee, xoolihii ayaa taa ku diiday. Rarka ayaa laga dhigay oo dabadeedna daaq loo sii daayay, hoggaannadii

²¹ Boqor Louis XV (Louis Kaanze / 15^{aad}), boqorkii Faransiiska xukumayay 1723 -1774? [T]

²² Baastoolad lix xabbadood qaadda. Waa tii uu "Abu Sitta" ku sheegayay. Colt (Koolt) waa shirkad soosaarta hubkaas iyo noocyo kaleba. [T]

²³ Atalantes waa jamaca Atlas oo sheekooyinkii Giriiggii lagu sheegay in uu ahaa nin aad u qaro wayn oo lagu habaaray in uu culaabta samaawaadka dhabarka u rito. Herodotus waa taariikhyahan Giriiggii hore ah. [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

dameerahana dhadhaabbo ayaa tiirar ahaan loogu xiray. Dabadeed, markii dab la shiday ayaan casho aan bilnayn oo timir ah u fariisannay. Hawadu waxay ahayd saafi aan caad lahayn, neecawda habeenkuna mid macaan oo beddeshay tii hanfiga maalmeed. Ardaaga yar ee lagu jiray ayaa wuxuu baaxadsooraha qurxoon ka dhigay mid ishu ku doogsato, iyada oo gadgaddoonka hirka xeebta nagu dhaw iyo muusigga dawacadu ay hurdo macaan noo qoonsadeen. Waxa annu dareennay in hadda xaalladu ay si qumman meel aan laga noqon karin joogto. Aniga oo bastooladahaygii i dhinac yaallaan, qorigayga baadkiisa barkin ka dhigtay, dhuuntiisuna firaashlayaal ii tahay ayaan dhinaca dhulka dhigay, aniga oo uusan iguba jirin walwalka xataa dalmareennada kuwooda ugu qalbi adag ay ugu horrayntaba dareemaan. Waa farqiga u dhaxeeya dhab iyo dheel, welwel iyo kalsooni. Ragga wax uun karaan lagu fikiro ah hibada loo siiyay sugitaanku waligi waa uga daranyahay dhacdada dhabta ah [Wax raagaa rag ku ma sama]. Sidaa ayay iska tahay oo qofka dareema argaxa cabsida inta uusan halista foodsarin waxay u beddeshaa dikaanka raynrayntu leedahay marka ay halista gacmaha isu la tagaan.

“Yawmul Qiyaame” ayaa habeenkaa iskii isugu xilqaamay in uu waardiyaha qabto. Markii waagu soo ifay ayuu na toosiyay oo dab belelayana oogay, iyada oo hablaheenniina ay guda galeen in ay awrta raraan. Horay ayaan safarkeennii carracas gawaan ah sii durdurinnay ilaa aan dhul cammuud ah galnay, sidaana ugu sii gudubnay kayn caws adag oo hurdi ah leh. Waa mid aan la mid ahayn cawsgummudka carriga Ingiriisku bisha Sebteembar leeyahay. Waagu wuxuu noogu beryay Arcadia²⁴ Soomaaliyeed oo cilladaheedu ay uun biyo wiyeer ah iyo Samuun yihiin. Xoolajir fooryaya²⁵ oo maqashii xoolaha gacmaha ku sida ama kuwo waran gacanta ugu jiro ayaa daaq gaynaya hormooyin is daba jooga oo ah geel madaxyo coomaadi la moodo ruxaya. Waa kadin garbaha isku haya oo inta luqumaha soo laabtaan ciyaar ahaan siday isu xigaan isaga qanqaniinyaan foolka, kuruska iyo gaafafka. Waxaa hogaaminayay baarqab ay luqunta Koor dawan geed ka qoray ah ka lulato. Waa shay loogu talo galay ka hortagga haraanimada. Badankoodu waxay wateen nirgo da’ walba leh (maadaama dayrtu xilliga ay rimaan tahay). Tirooyin ido ah oo wada dul cad madaxuna dugul madow yahay ayaa ku yaacsan banka hurdiga ah, tirooyin riyo ah oo deero la moodana waxaa duurka u raacay carruur dhuu²⁶ xiran. Dumar iyana sidaa oo kale u labbisan oo qaar mayrax ruugayaan qaarna saaqa geed Sogsog lagu magacaabo xargo iyo geeddiga raarka ka maleegayaan ayaa weheliyay. Wiilashu waxay siteen ulaha xoolo raacda, wadaamahoodiina²⁷ inta madaxa surteen aya xagga dhabarka u ridanyihiin. Mararka qaarkood wan qool cad oo harag ah ayaansi ahaan luqunta loogu xiray ayay kaxeeyaan, marar kalena eyga oo xayawaan aan sinnaba badwida wanaag looga tusin ah ayay la ciyaaraan. Haddii ay sii socdeen ayaa

²⁴ Arkeediya: Dhul gobolka Peloponnesus ee dalka Giriigga ka mid ah oo lagu yaqaan carro sami iyo nolol miyi oo wanaagsan. [T].

²⁵ Carabtu ”al-Sifr” ama foorida oo ay la xiriiriyaan sheekaysiga jinka waa necebyihiin. Qaar waxay yiraahdaan afka muusikaystahu afartan beri daahir maaha, kuwo kalena in Shaydaanku marka uu qof taabto uu ka keeno codkaa xun. Xijaasiyiinta ayaa **Burckhardt** kula colloobay in uusan dayn karayn la sheekaysiga shaydaammada oo uu qolka hadba dhinac u socdo sidii wax waalan. Soomaaligu nacaybkaa ka ma qabo. Sida Kaafirka Koofur Africa ayuu maalinta isku dhaafiya in uu xoolihiisa u fooriyo. Taa waxaa dheer, baaqyo ayuu sameeyaa isaga oo codka beddelaya, xirfad fiicanna waxa uu u leeyahay in uu cida shimbiraha jilo. [B]

²⁶ Dhar waayo hore Soomaalidu xiran jirtay oo harag xoolaad ka samaysan. Dadyaw ayaa wali Bariga Afrika xirta hu’ga caynkan ah. [T]

²⁷ Wadaan: weel harag ka samaysan oo ceelasha biyaha lagaga soo saaro. Xarig dheer oo dawlis la yiraahdo ayaa ku xiriirsan, ugu yaraanna laba qof oo *hees shubaaleed* isu jiihinaya ayaa isu qabta marka xoolaha, sida geela, la waraabinayo. [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

sagaarada yar ee qurxooni dhirta ka dul boodbooddadaa, dushooda cirka aan caadka lahayn ahna waxaa heehaabayay xayn coomaadi iyo gorgorro waawayn ah, waa caalamadaha aan lagu kadsomin ee muujiya meelaha dadku degganyahay dhulka Soomaaliyeed e.

Dhabbayaal badan oo is wada jaraya ayaannu ku garannay in aan degmo dad badani degganyahay ku dhawnahay, isla markaana rag ayaa ka soo yaacay aqalladooda gaaguuro shinniyeed la moodo, iyaga oo muujinaya ku faraxsanaanta imaanshahayaga, maadaama ay Habar Awasha colujoogga ahi ugu gooddiyeen in ay “baabi’in doonaan.” Sida caadadu tahay ayaannu si deggena leh ku sii dhex marnay halo ramag ah oo didintu wax yeesho, labadii saac oo subaxnimo marka ay ahaydna waxaan nimi degaankii reerkii hoggaamiyahaga. Waa nasiyada afaraad ee lagu magacaabo “Godingaras”, dhulka godan ee geedka Garasku ka baxo. Degmadu waxay dhacdaa koofur-bari (165°), qiyaas ahaanna labaatan mayl ayay u jirtaa Saylac. Raage aayar ayuu siibtay, haddii aannu xeradii u soo dhowaanayna badawiyiintii ayaa dibadda u soo yaacay, si ay noo daawadaan. Isla markaa Sheherazaad iyo Deenarzaad ayaa udbaha aqalka lagu dhiso degmada ka keenay, rarkayagii furay oo meegaar u dhigay si ay darbi uga sameeyaan, aqal taagay, firaashyadayadii hooska noogu fidiyay, caano dhay iyo dhannaan lehna noogu yeeray. Waxaan maqlay nuxnux waranlay madaxyo cas oo eraybaaska “**Faranji**”²⁸ ku celcelinaya. In kasta oo aysan halis jirin, waxaa la is tusay in sida ugu dhakhsaha badan dhoollatus loo sameeyo. Muggan waxay bilaabeen in ay hubkeenna wax ka sheegaan. Xammaali ayaa wuxuu ka dalbaday in ay gaashaammadooda midkood meel yool shiish u suraan, dabadeedna qosol ayay la daateen aqbalaad se waa ka maagteen. Ugu dambayntii **coomaadi** qoormurux wayn oo midab bunnii ah leh ayaa wuxuu soo gandoodsaday meel 20 tallaabo jirta. Soomaalidu waa necebyihiin “**Gorgorka**”, maxaa yeelay goobta dagaalka ayuu nafkadhawrka israaciyaa oo uu maydadkana cunaa. Gantaal xabbad shimbidhka jirkiisa haleeshay ahayd waxay sabatay in ay qaylo la yaab ah ka wareegaan, qaarkoodna waxay caysadeen gumacii oo qar sii fooryaya. Haddana intaan xabbad xidinxiito oo aysan badwidu waligeed arag cabbaystay ayaan coomaadi kale oo samada lalaya la soo dhigay. Sawaxan hor leh ayay haddana daba dhigeen ammuurtan mucjisada leh. Haweenka waxaa ka soo yeeray, “dhugo, shimbiruha ayuu cirka ka soo ridaaye.” Nin oday ah isagu inta uu murrugsatada afka saartay ayuu Rabbi mahadiyay oo ka magan galay musiibadan oo kale. Saamayntii ay arrintaasi reebtay waxaa iiga soo baxday in aan mar walba sito dhuun cabbaysan ayna jawaab u noqoto dhammaan kuwa “Faranjiga” isku taaga.

Maalintayadii waxa aannu ku idlaysannay aqalka gudihiiisa, iyada oo sidii looga bartay ay nagu weheliyaan xoon timasilig badwi ah oo si ku adkaysi leh u kadmalooba ka soo horjeedkayaga, iyaga oo waran gacanta ugu jiro, dhaqaaq walba oo aan samaynnana indhaha ku haya. Duhurka dabadi ayaa aqalkii daaha loo rogey, sidaasi waa feejignaan marka sanduuq ama xirmo alaab ah la furayo la adeegsano e. Caano ayaannu dhannay, bariisna waxaan ku cunnay “aqool” Kawurmah [?] ah. Maalinta kalabarkeedii ayaa dadkii xoonsanaa hurdo la dhaceen, saaxiibbadayna waa ku daydeen, aniguna waxaan fursadda kaga faa’iidaystay in aan wax sawiro iyo qoraallo yaryar.²⁹ Casar dheer ayay badwidii soo rogaal celiyeen oo tabtii

²⁸ Eraygan waxa ay u adeegsadaan dhammaan dadka aan iyaga ahayn. Ganacsade Hindi ah oo Harar tegay ayaa iigu cawday in mar walba ay badawidu Faranji ugu yeeraan, **Shaalwarka** [surweel Hindi dabacsan oo anqawiyada ka dhuuqsan] ama dabagaab uu xirnaa dartiis. [B]

²⁹ Badanaa wax dhib ah ma leh in badadawidan hortooda wax lagu qoro, waxa kaliya oo ay ka shakiyaan waa wax qoridda. Midkoodna sawirrida wax ka ma yaqaan, kuwa wax bartay mooyaane. Si ay ahaataba se,

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

baryo tubaako ugu soo yuurursadeen. Nin walbaa marka uu sacabka buuxsado ayuu kadaloobka ka kacaa oo tiisa raacdaa. Odaygii buntukha necbaa wuxuu ku yoto'saday in uu helo daawo neef geel ah oo ka jirannaa uu ku daawaysto, markii uu helayna wuxuu bilaabay duco qaddar ugu yaraan saac barkeed ah socotay oo uu ku soo afjaray tuf safarka oo dhan balaayo ka xijaabta.³⁰ Mar walba wa ay fiicantahay in laga farxiyo Cuqaashaas waawayn oo xushmad tan ugu wayn ay u hayaan qabiilooyinka rumaysan “waay'aragnimo waxyi bay u dhigantaa” oo ah in khayr badan ama shar kaga iman karo.

Galabnimadii ayaannu iyada oo uu i weheliyo Yawmul Qiyaame inta buntukhaygii qaatay ugaaarsi aadnay. Ha se ahaatee, banka waxaa buuxshay dad iyo xoolo, durjoogtii ku noolaydna waa ka qaxday. Socdkayagii ayaa waxaan booqannay qabri geesi Ciise ah ku xabaalanyahay. Dhererka qiyaasta 10 cagood ayuu dherer jeeday, waxaana lagu dhoobay dhagxaan quruurux sibsib ah, jajab dhagaxshiileed iyo dhagxaxnuuradeed badan. Laba dhadhaab oo labada dhan laga taagay uun ayaa lagu tilmaansan karaa meesha madaxa iyo majuhu kala jiraan. Waxaa iyana la suray wixii marxuumku haruubgaallo lahaa oo qorrax iyo dabayli gorofeeyeen. Qabriga waxaa ku meegaarnaa xayndaab yar oo geedqodxeed ah, ka soo horjeedka surunka kaliya ee yar ee laga galana waxaa safnaa dhagaxyo saf saddex qoton ah ah u yaal oo tilmaamaya inta qof ee uu geesigu cadow ka laayay. Marka billadahaas laga gudbo ayaa waxaa loo tagaa hooso geedqodaxeed laga waabay oo ay afar tiir oo mudh ahi hayaan. Waxaa loogu talo galay in eheladu hargalaan oo fariistaan marka ay siyaarada ku kulmaan, ku waliimaystaan, ku baroortaan oo ku duceystaan. Tacsiyadaha iyo qabriyada badwidu waa wax iska wada fudud. Ma laha qabuuro aad loo qaddariyo sida kuwii Sind³¹ iyo dhulalka kale ee Muslimiinta xoolo dhaqatada ah. Ragga meesha naftu ku dayso ayaa lagu aasaa, sida qabuuro dhulka yaacsan ay dhif u yihiinna waa wax iga yaabiyay. Maydka durbaba waa la aasaa. Dadkan, sida cawaantu u badantahay, argagax ayay geerida iyo wixii soo xasuusiyaba ka qabaan. Dhawr goor ayaa la iga baryay in aan tuuro udub loo adeegsaday xabaal qodid. Naxashku wuxuu ka samaysanyahay qoryo si aan qaab lahayn la isu suray oo xargo iyo suuman harag ah la isku la qabtay. Qaarkood maydka inta duubaan ayay fadhi u dhigaan, si ay uga baaqsadaan dhibka in ay dhulka hoos u sii qodaan. Waxaa suurowda in tani ay sabab u tahay qabriyada goobaaban ee meelo badan oo dalka ah lagu arko. Badanaa maydka waxaa la dhigaa god dheer oo qoryo iyo dermo lagu dahaaray, dabadeedna ciid iyo geedqodaxeed ayaa dusha lagaga sii dhoobaa. Dhagxaan teelteel ah ayaa lagu meegaaraa, dabadeedna dawacooyinka iyo dhuwaayadaa loo nacaa.

Maalin ayannu ku hakannay Godingaras, annaga oo rajanayna in annu haleelno geeddiga cidaha halkaa yiil. Nofeembar 30, waaberiga horti ayuu Qayladhaanlihii³² Soomaalidu koodda dusheedii kaga dhawaaqay “war awrta soo qabsada! Ha la raro! Waa guuraynnaa! Abbaarihii laba saac oo subaxnimo markii ay ahayd ayaannu ku dabafaylnay. Muuqaalku aniga kolley aad ayuu iila wanaagsanaa. Rag 150-meeyo waranley ah oo ay qoysaskoodii

dalmarku waa in uu iska jiraa marka uu degmooyinka fog fog marayo. Waxa uu la kulmaa Soomaali nolol cawaannimo ku soo laabatay ka dib markii ay gaareen xeebta, Carabiya, iyo sida dhici karta Hindiya ama Masar. [B]

³⁰ Wax badan ayaan u kuurgalay ducadaan oo lagu akhrinayo cimaamad cusub ama shay kale oo dhar ah; waxaa suuragal ah in looga jeedo xirsixir isha xun lagu la dagaallamay. [B]

³¹ Sindh: Gobol Hindiyadii Ingiriisku gumaysan jiray ka tirsanaa hadda se dalka Baakistaan ka tirsan ah. – [T]

³² Magaca “**Stentor**” ayuu adeegsaday Richard Burton. Waa magac loo yiqiin mid ilaahyadii khayaaliga Giriiggii hore oo cod dheeri ku caan ahaa. Wuxuu hummaaggiisu ku jiraa maansada dheer ee “**Iliad**” lagu magacaabo. [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika
Cutub 5naad
Zaylac iyo Buuralayda
Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame
Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

weheliyaan ayaa waxay kaxaynayaan tirooyin isu geyn gaari kara 200 oo lo' ah, geel 7000 oo neef ah iyo 11000 ama 12000 riyo iyo ido isugu jira. Saddex nin kaliya ayaa Baalka³³ geesinnimada calaamadda u ahi u taagnaa. Si ay ahaataba, dhawr ka mid ah ayaa waxay xirnaayeen sindiyad³⁴ fool maroodi ka samaysan. Waxaa hawlaha ka kaalmaynaya wiilal madaxu qaab dhoor silloon ah ugu xiiranyayahay iyo eeyo waawayn fongoran ah oo saymaha baabulo ku leh. Xoolaha ayay kaxaynayaan, maqasha ayay xambaarayaan, kuwa goonida u baxa waa soo xanjafiyaan, idaha socon waayana labada lugood ee dambe ayay qabtaan. Kuwa xanuunsan oo markaa badnaa, maadaama waqtigaa cudurka Dabakaruubku uu aad u jiray, awr ayaa lagu siday, iyaga oo majahoodu sarta³⁵ hoosteeda ka soo jeedaann.

Geela badankiisa summada Habar Awal ayaa ka muuqatay.³⁶ Awrtu iyaga oo ay agab alaabo aqal iyo maacuun isugu jirtaa ku rarantahay ayaa gabdho hoggaaminaayan. Marwooyinka oo dhashoodii dhuu ama maro jeenigaar ah ku xambaarsan ayaa iyaguna daba socda. Gabdhaha yayar oo dhoorka wiilasha ay food³⁷ garaangar wareegsan ah u wehelisana maqasha ama waxaraha yaryar ayay sidaan ama hooyooyinkood ayay ka caawinayaan xambaarka carruurta. Sida ka muuqata, cabsi ay dhuljiif ka baqayaan ama “duullaan” ayay waxay i waydiinayeen in aan “dabkaygii” sito nagana baryeen in aan booska hoggaansharafeedka hormuudka ah galno. Markii kooxdayadii yarayd aan ciribta hore ugu yara dhufannay ayaa geelashii dideen, waxaana la yaab nagu noqday in ciddani ayan aqoon farqiga fardada iyo baqlaha u dhaxeeya.³⁸ Kuraydu markii ay ciyaar ama kaftan ku jeestaanba abbayaashood ayaa waxay ku bajiynayeen in uu cuni doono ninka cad ee dadqalka ah, dumarkuna marka ay na arkaan annagoo ku dhaw ayay yiraahdaan “waa kan odaygii cilmiga yihiin!”

Markii aan xeebta muddo laba saac ah la xanjeerannay ayaan aniga iyo Yawmul Qiyaame hore uga sii fulnay, si aan u soo aragno Dixda Sele³⁹, dix biyood ka timaadda buuraha galbeed oo waqooyi-bari xagga badda ugu shubta. Marinkeeda waxaa ku astaysan saf dheer oo dhuur xallad leh oo cagaarkeeda cusubi labanlaab u muuqday, iyada oo ay dheelli tireen cawska hurdiga ah iyo cirka midabku lafcidh cassaan galay yahay. Durdurradani waa Jannada Awdal. Qararka waxaa si soo jiidasho leh ugu teedsan qurac noocyo badan isugu jira oo qaarkood sidii Saqumka⁴⁰ la sheego u qodxo badanyiin, kuwo kalena sidii dallaayad baarashuud la moodo ayay jiq aan la mari karin ah u baxeen. Geedsaar cadcad oo waawayn oo

³³ Baal, siiba mid goroyo oo aad u qurxood, ayay degaannada qaarkood raggii hore kuwooda geesinnimada looga dambeeyaa inta timaha firtaan ka taagan jireen. [T]

³⁴ Xagga Bariga ninka maroodilayska ah ayay tilmaan u tahay. [Sindiyad(o) ama siddiyad: jijin gacanta cududdeeda xagga xusulka ka saraysa la gashado rag iyo dumarba]. [B]

³⁵ Sar: gembis saan waafi ah ka samaysan oo marka ratiga rarka loo dhammeeyo dusha looga gembiso. Kabaallada dushooda ayay sidii teendhada uga kala ridantahay, xarig isdhaafsan ayaa dusha kas ii haya, si aysan dabayshu u bitin. Sarta hoosteeda ayaa meel dad (carruurta iyo waayeelka) iyo xoolaba (maqasha iyo kuwa xanuunsan) fuuli karaan oo guro la yiraahdo laga sameeyaa. [T]

³⁶ Badawiga waxaa kaga filan in uu muuqaalka guud ee neef fiirsho, mar qura ayuu uun garanayaa nooca uu yahay. Ha se ahaatee, qabiil walbaa dhankaan Bariga Afrika wuxuu leeyahay summaddiisa u gaarka ah. [B]

³⁷ Dhoor: Wiilasha yaryar marka madaxa laga xiiro ayaa waxaa loo reebaa daliig madaxa bartamihisna marta timo sidoodii ah oo foodda ilaa jeegada ka siman. “Dhoorre” waa iyada la yiraahdo, inkasta oo erayga macne kalana loo ageedsan karo. Gabdhaha daliigtaa waxaa u dheer wareeg madaxa ku xeeran oo xagga foodda u dheer. “Foodley waa iyaga la yiraahdo! [T]

³⁸ Kuwo kale oo wax ka qoray waayahaa iyo ka dib ayaa Burton sidaa la qaba. [T]

³⁹ Dixahaas waxa aan arkayay xilliga jiilaalka uun. Mararka qaarkood karaddu aad ayay u darnaataa oo dhulka bannaan ayay toban ilaa 12 cagood hoos u jeexataa. [B]

⁴⁰ Geedka ibtilida qaba ee Qur’aanku sheegay in uu Naarta Jahannama ka baxo oo ehelkeeda lagu quudiyo (Suuradda Dukhaan, Aayadaha 44-46). Waxaa jira dadyaw geedo la yaqaan oo dunida ka baxa ku tilmaama geedkan, mase ahan wax la hubo ama sugan. [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

masas la moodo ayaa dhirta waawayn ku marmarnaa. Laamaha sare ayuu xargaha surtay oo sidii silgihii laamaha hoose dhulka isku dhereriyay. Dulin fara badan oo cayillan ayaa meesha ka buuxa. Halkan burcooyin cagaar ifaya ah ayay ka samaysteen, xaggoona waxay dardar aan laga waayin ku hareereeyeen jirrida geed qallalay oo uu ka hooseeyo caws dhecaan miid ah leh. Maxaa barwaaqo ishu ku doogsado ka muuqata meesha! Geedqodxeedka dhuudhuuban waxaa ka lusha buulal shimbiro Yaryaro ah oo ay neecawdu ruxayso, geeduhuna waxay jawda la hayaan cida shimbiro baal cad oo isu jiihinaya. Durdurrada ciiddoodu waa tan ugu saafisan uguna wanaagsan. Waa cammuud cad oo la dhalaalaysaa wiriqo dahab la moodo oo isugu jirta dhuudhuub qarsho u eg iyo dhagaxbaruur caano u eg, dhagaxdhuxul cascax iyo dhagaxdixeed midabbo badan leh. Mararka qaarkood waxaa bartamaha jasiiradyarey geedqodaxeed toon gooni u go'an ah iyo dhagxaan meelo taallaysan oo ay ka taaganyihiin cutub gob ama qurac dhaadheer oo jiq ah. Waxaa xaggoona hoose is xiray safaf bocorduur ah. Halkaan ayay aalaaba ku yaallaan ceelasha ay ku hareeraysanyihiin geedqodxeed caleemihii kore laga laacay oo ay kurtummo gaagaaban oo qarbadka la surto uun ku soo hareen. Marka xooluhu daaqa jiraan waxaa la arkaa raxanno ugaar deero ah oo si xarrago leg u daaqaya dhulka baadku jiifo iyo raad mas oo dhulka ku xardhan. Habeenkiina duurjoogta kuwooda subaaca ah oo ay ka mid yihiin libaaxyo, haramacad, iyo maroodiga ayaa doorkooda caweeya. Dhulka Soomaaliyeed ceelku ma aha meel lagu baashaalo. Raggu agtiisa ku ma daahdaaho si uu ugu sheekaysato, dumar ma soo booqdo, safarrayduna way ka baqaan in ay teendhada ka mutaan halkaa marna daadku ku soo rogmado marna ay cadawga dad iyo dugaagba leh ku kulmaan.

Geed ayaan hoos fariisannay si aan u daawanno reeraha oo togga is daba qoodaynaya. Ciribta ayaan ku sii dhufannay, laba mayl markaan sii fuushanaynna waxaan gaadhnay bannaan Quraanyaale la yiraahdo, halkaa oo aqalladii reerguuraaga mar hore laga sii taagay. Bankan guban ee aan geedaha lagu arag wuxa uu dhacaa meel qiyaasta siddeed mayl iyo 145° Koofur-Bari ka jirta Godingaras. Labada meeloodba [Godingarsas iyo Quraanyaale] waxaa looga arooraa Angagari, ceel badda u dhaw oo fogaan inta uu ka qabo xoolaha waaberi hore la sii dareeriyo, si ay gabbaldhaca ka hor u soo hoydaan.

Gacanyareyaashaydii ayaa aqalkii sii dhisay. Xammaali iyo Guuleed Dheere waxay ka walwalsanaayeen maqnaashahayga, Cawarna wuxuu u muuqday mid gadood ku dhaw. Yawmul Qiyaame oo aan falxumo seegin ayaa dhegta igala faqay, “naagtaada, canuggaaga iyo addoonkaagaba waa la quursadaa, haddii kale adiga ayay kugu hambaasayaan!” Si kastaba ha ahaatee, u ma uusan baahnayn maahmaahdan duqowday si uu canaan kulul ugu qalqaaliyo ninka kale. In “Coventry loo diro” [Faquuqiddu] wax uga daran safarrayda reer Bariga, anshaxa iyo kala dambaynta oo dhan bay burburisaa. Maalintaa Quraanyaale ayaan ku hakannay si aan u diyaarsanno biyo iyo caano noogu filan laba socod oo dhaadheer oo aan oommanaha kaga gudubno buuralaydana ku gaarno. Maadaama aan xeebta u dhawayn, cirku daruur ayuu lahaa, in kasta oo raggu roobdoon aan laga cabin baryo ku tuuntuunsaday. Abbaarihii duhurka ayay neecawda macaan ee xeebtu dhabannada naga salaaxday, bankiina udbo ciid cad ah oo dabayli kicisay cirka isku shareereen.

Milicda ayaa bixid noo diidday, aqalkeenniina marti baahan ayaa soo gabratay. Raage oo ay reerihisii soo tirtirsiyeen isagu sidiisaba madax adayg ayuu halkan la soo yuruursaday. Hadda tubaako keen, haddana waa bariis, misana timir, mar kalena waa alaabooyin kale. Maasha Nabigu Jannadii ka yeel meel fuquradu cunno iyo cabbid uun u joogaan!

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

Bedwiyiinta caqda ku dhaw Soomaal iyo Carabba caqligoodu caloosha ma dhaafo, riyadooduna ma gaadho dhereg ka sarraysa calool cabbaysan. Quudku waa hal nooc uun, cad iyo caano, waana nin iyo cirki oo xataa lafaha timirta si dhuuninimo leh ayay u muudsadaan. Haddana, sida Xabashida oo kale ayay uga ash'ashaan oo ay u adagtahay in laga qanciyo xagga cunnada. Mallayga wanaagsan ee dabiici ahaan badahooda aadka loogu mannaystay wa ay ka faanaan. "Ha igu la hadlin afkaas kalluunka cuna!" waa cayda ay badwidu isku oran ogyihiin. Haddii aad taabato shimbir ama digiiran, nooca ay doontaba ha ahaatee, dhammaan waa lagu yasayaa, xataa dawarsadayaasha caqday. Waa in aadan dhuuxa jabsan ama aadan cunin hilibka lafta tagoogada idaha, gaar ahaan marka aad socdaalka tahay, kelyahana waxaa loo yaqaan cad dumar. Bakaylaha carriga buuxa cidina aan Soomaalida Waqooyi ahayni isku ma daydo, badankooduna sagaaraada iyo ugaarta noocyadeeda kaleba ma cunaan. Ku ma sheegayaan in hilibku uu xaaraan yahay ee waa uun ka yaqyaqsi. Kuwa miraha bunka ruugaa waxa ay iska jiraan in ay tiro dhaban ah afka geliyaan, caanaha geelana marnaba lama kululeeyo, iyada oo neefka fal looga baqayo.⁴¹ Soomaaligu, si ay ahaataba, mid ayuu kaga duwanyahay dhiggiisa Carbeed. Kan dambe waxa uu ku faanaa cunno yaridiisa, kan horese sida Hindida Waqooyiga Ameerika ayuu ragannimadiisa ku cabbiraa cirkiisa. "Wiilka Soomaaliyeed" marka uu wax kala gartaba waxaa la baraa in uu laba rodol oo hilib idaad kan ugu adag ah ka tuuro oo uu wali dheeraadna raadsho, haddii awoodda cirkiisa uu ku guul darraystana nacasnimo ayaa lagu xantaa.

Maalintii xigtay (Jimce, Diseembar 1) ayaan Abbaankii ogaysiinnay in aan doonaynno in aan horraanta duhurka dhaqaaqno oo sidaa digniin ugu siinnay in isaga iyo wehelkiisuba isla diyaariyaan biyihii iyo caanihii socdaalkayaga aan u saadan lahayn. Hawraar san ayuu ballanqaaday oo libdhay. Abbaaraha sagaal saac oo galabnimo ayaa badawi sida caadada ah ku hubaysan waran iyo gaashaan soo dhoobteen hareeraha teendhada. Dhulkanna waxba ka ma qabsoomaan "shir!" baas la'aanti, afmaalmimadii ayaa markaa la bilaabay. Khudbad dheer oo xasaasi ah ayuu Raage tolkiis kaga yaboohay saadka aan ugu baahannahay safarkaga iyo in ay naga kaalmeeyaan socdaalka dheer ee dhibka badan. Hadalladiisii cidina dheg jalaq u ma siin! Dadkan duurjoogta ah waxaa ka muuqatay in ay ka cagajiidayeen in annaga ama dharkayaga iyo tubaakdayada ay na sii daayaan. Mid ayaa ku adkaystay in uusan safarka "wax ka dheefin oo uusan buuri"⁴² ka dhadhamin, haddaa muxuu u kaalmaysanayaa?" Markii aan dhegaystayaashii oo mashxaradaya wayddiinnay waxay na tareen waxay isugu jibiyeen "horta dhulka yaa iska leh?" Mid cufnaanta quruxda Shehrazad u jidbooday ayaa isaguna guurkeeda dalbaday, isaga oo hal irmaan yarad ahaan noogu ballanqaaday. "Ismoogaysiis" ayay gashay oo ku dhici wayday diidmo qayaxan, kii doonayna *muhashadii* Hibernian⁴³ ka oo kale ayuu ku muujiyay in ay yeelmo uun ku habboontahay dadabgalkiisa. Dameerihii ayaa ceelka loo aroorshay oo la is faray in duhurka horti laga soo celiyo. Hase ahaatee, tobankii saac oo galabnimo markii la joogay weli ma ay soo muuqan. Dabadeed aqalkii ayaan ka baxay oo inta ciridda waylaalis ku fariistay raggii ku amray in ay noo raraan, intaa oo ay weheliyeen dood Abbaanku ka qabay iyo faragelinta kontomeeyo badawi ah. Haddii aannu taayadii ku sii adkaysannay, iyaguna diidmo qayaxan ayay soo istaageen oo ku sii dareen in waxaan sidanno oo dhan iyaga carriga lehi iska leeyihiin. Taa [dhulka lehidiisa] dood ka ma

⁴¹ Cira'anayskan waxaa dhici karta in uu ka dhashay iyada oo marka caanaha geela dabka la saaro ay sida kuwa lo'da qaarkood u kala go'aan. [B]

⁴² "Buuri" marka Koofur Carbeed la joogo waxaa guud ahaan loo yaqaan shiishadda, halkan se waxaa loo adeegsadaa tubaakada. [B]

⁴³ Hibernian: Irish (Hibernia waa magac kale oo loo yaqaan jasiiradda Ireland). [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

aannaan celin, waxaan se ugu hanjabnay fal⁴⁴ku markada geeri, colal duullaan ah iyo subaac “geelashooda, carruurahooda iyo dumarkoodaba” huf ka siiya. Tani isu caqlicelin ayay gelisay, waa falceliska aalaaba gooddigan oo kale ka dhasha e. Markaa ayaa koodii ugu da’ waynaa sare kacay oo kamagangal ahaan noogu candhuufay. Afkiisii dulaakhnaa⁴⁵ ayuu khudbad nuxur leh kaga tologtolog siiyay oo tolki uga digay in aysan wanaagsanayn in martidan oo kale la xayiro. Dhago nugul ayay u jalqiyeen erayada Nestor⁴⁶ka, iyaga oo leh “war aynnu u hoggaansanno cimri ayuu joogaaye!” Gammaankii waa yimid, laakiin markii aan wehelladii doondoonaay midna la ma arag. Saylac waxaa lagu soo heshiiyay in labaatan nin oommana oo ah kob la isku dhaco ah ay naga gudbis. Ha se yeeshee, hadda shan ilaa lix caydh fara madow ah ayaa yeelay in ay dhawr mayl uun na weheliyaan. Si edebsan ayaan u diidnay in aan dhibno kuwan, laakiin waxaan ku adkaysannay in Abbaankayaga iyo saddex tolki ah ay na raacaan. Markii ay qaar badawidii ka mid ah wali naga soo horjeedaan ayuu widaygayagii waayeelka ahaa mar kale istaagay oo ugu dambayntii canaan mug leh ku aammusiya. Madaxiisa ayaan ku rarannay mahadcelin badan iyo sacab tubaaco ahna wuxuu noo dhaafiyay duco kal iyo laab ah. Dabadeed inta baqlahayagii fuulnay ayaan dhaqaaqnay, iyada oo ay na daba oryayaan saf dheer oo wiilal wada qaaqaawan ah, daliig kuul cad oo luqunta u suran mooyee, se ku hubaysan warmo, qaansooyin iyo falaadho gaagaaban. Waa kuwo dhab ahaan dhiirranaantii adaafiirta baabuun⁴⁷ lagu ogaa ay u dhammayd. Fardafuulka Yawmul Qiyaame ayay xifaale ka dhigteen, ilaa aan ka baqay in wax kala gaaraan. Sidii badmaaxii ayuu fardafuul xallad leh isku faanshaa, kurayduna meeshaa oo uu u nugulyahay ayay ka damqayaan.

Halkaa markay joogto, si abbaanka loogu daneeyo ayaannu xeebta la laabannay oo meel fog waddada toosan ka qabsannay. Hadda waxaan afka saarnay koofur-galbeed, xagga dhulka gudaha ah u jeedda [marka xeeb laga tago]. Laba iyo tobankii saac ee maqribnimo ayaannu Guban⁴⁸ oo qorraxdeeda joogtada ahi ay hurdi la wirwirayso cagta saarnay, si aa ugu gudubno xagga kale daliig buuro lafcidh ah oo ilikuwareedhay ka muuqda. Soomaalidu habeenka ka ma qabaan cir’aanayska argagaxa leh ee Crabta iyo Xabashidu ka qabaan, ha se ahaatee, Abbaankayaga waxaa ka muuqday cabsi baahsan oo uu ka qabay budhcad, dabaqalloocyo iyo masas.⁴⁹ Waa ka feejignaa oo si u fiirsasho ku dheehanyahy ayaan anqawiyada ugu duubtay

⁴⁴ Tafaaful iyo sixir wax lagu dhagro. [T]

⁴⁵ Dulaakh (af dulaakhan): aan ilko lahayn ama qaar maqanyihiin. [T]

⁴⁶ Nestor: Warside/qayladhaanshe. [T]

⁴⁷ Baabuun: nooc daayerrada ka mid ah. [T]

⁴⁸ “Guban” waa dhulka hoose ee fidsan ee xagga xeebta “Buuralayda” hoosteeda dhaca. “Oogo” oo ah dhulka gurada sare ah ayay ka soo hor jeeddaa. “Ban” waa bannaan cawseed sarreeya oo dhirtu ku yartahay. “Dhir” waa jiqda yare e Carabtu Hayjad ku magacawdo, Kayntuna waa jiq wayn oo dhir badan oo is haysata leh. “Buur” waa buur, qar , ama kur. Babaca dhagaxa ah ee buurta dhinaceeda ka hoobata waa la yiraahdaa ”Jar”, dhinacyadiisa sare ee adagina waa ”Gebii”. [B]

⁴⁹ Masasku waa ku dhif magaalooyinka, miyiyada Bariga Afrika se aad ayay ugu badanyihiin. Socotada habeenkii ayay halis daran ku yihiin, in kasta oo aan dharaarta sidaa loo arag. In mas la dilo badawida waxa ay u la simantahay iyada oo Gaal la dilo. Soomaalidu magacyo badan ayay xamaaratada u yaqaannaan. Subxaanyada ama mas-shaabuugga yar iyo maska hurdiga wayn ah ee qararka gala oo Good la yiraahdo cabsi badan laga ma qabo. Abeesada (Carabiga waxaa lagu yiraahdaa Al-xayyah – Kobraha) inta sun ay ka qabto neefka geela ah waa dishaa. Maskaa ama Xanash iyo kan dheer ee Jilbis lagu magacaabo si isku mid ah ayaa iyagana looga baqaa. Xamaaratada Cir’aanaysyo badan ayaa laga qabaa. Tusaale ahaan; mid ka mid ah geesaha masgeesoolaha waxa uu ku wataa sun halis ah. Kan kale haddii inta la duubto isha la marsado, qofka waxa uu ka dhigaa cabqari siraha adduunkana waa la tusaa.

Waxaa jira mas duula oo luul badan oo boqol waardiye ilaaliso haysta. Farasle Soomaaliyeed ayaa waxaa la yiri hadda ka hor xabbaad luul ah ka qaatay, dabadeedna ciidan masas ah ayaa soo caysaday. In kasta oo uu tolkii u

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

maro xariir madow ah oo Carabtu ku magacaabaan Zacaal⁵⁰ oo si baahsan looga adeegsado Yemen. Waxaa dheeraa xantoobo toon iyo opiom⁵¹ ah oo halkan si qiyaasan loo diyaariyo oo dhiirrigeliyay kooxda oo cabsidoodu aanay sal lahayn, maxaa yeelay intii habeenka lagu jiray Shehrazad ayaa ku sigatay in ay abeeso ku joogsato. Ugu horreynta banku waa bohola taxan oo Jiir Cad⁵² degaan u ah. Waa jiir duureed dushu castahay shafkuna cadyahay, Mullah ama Parson⁵³, mulac dub sulub ah leh iyo Dabagaalle. Waa nooc dabagaalle dhuleed ah oo midabkiisu dhalaal ifaya yahay. Markii ay gudcur noqotay ayaa waxaa soo baxay dayax farxad leh oo soo jiiday cida dhurwaayada iyo kuwa ka ag dhow oo ah yayda iyo shimbirka dhebedda. Waxaa si teel teel ah ugu yaacsan dhulkan dhedadu haraysay cutubyo madmadow oo ah geedka lagu magacaabo “Kullan”. Waa geedqodaxeed miro la cuno oo Gobka⁵⁴ u eg leh. Ilikuwareertada ugu fog waxaa daboolay dhedo midab qalin ah leh.

Aamusnaan ayaannu cagaha dedejinnay, annaga oo rubi saac walba joogsanayna, si rarka awrta oo dhinac u liicaya aannu u dheellitirno. Markan waxaan helay fursad aan ugu kuurgalo sida Soomaalidu fir ba’ay u tahay. Weheliyeyaashii sadcaalka igu weheliyay waxay la yaabeen awoodda aan buntukha ku sido. Dirqi ayay ku tahay in ay culayska warmahooda uun qaadaan, xataa marka ay fuushanyihiin. Waxay door bidaan in ay ku fariistaan, si ay garbahooda ugu turaan. Mararka qaarkood in ay lugeeyaan ayay dantu ku khasabtaa, maxaa yeelay kooraha ayaa goynaya. Haddana dib ayay u fuulaan, maxaa yeelay lugaha ayaa daalaya. Isku soo duub oo, kuray Ingiriis 14 jir ah ayaa ka sal adkaan lahaa kooda ugu adkaysiga badan. Tani nafaqo xumo ka ma ahan, maxaa yeelay reer magaalaha nolosha wacan ku nooli waa ka sii nugulyihiin badawida ee waa wax fir ah.⁵⁵ Marka ay daalaan xaruuri aan harraad samir u lahayn ayay noqdaan. Waagan, in kasta oo harraad faro kulul nagu hayay, qarbad biyaysan ah oo saddex aan wadannay ka mid ahaa ayay u dayaceen in uu waddada ku dhaco oo dilaaco, mid labaadna wixii ku jiray intii aannaan joogsan ayaa la cabbay. Shantii saac ee habeenimo, ka dib markii aan 12 mayl oo oo toos ah soconnay ayaannu banka meel ka degnay. Gayrihii buuraha ayaa dabadeed soo ekaaday, gacanyarayaashaydiina

galay, colkii maalka lahaa lekednimadiisu waxa ay gaartay heer bililiqadoodii loo celiyo. Farabadaneyaasha [Dheertixaniinyo] aad looga ma baqo, suntooda se waxaa laga qaadaa wax halista aad uga sii xifaale badan [qofka uu qaniino xagga dambe ayuu hawo badan oo is daba joogta ka sii daayaa ayaa la yiraahdaa!] Hangaralleayaasha, gaar ahaa kuwa waawayn ee hurdiga ah, xilliga kulaylaha aad ayay u daranyihiin. Xanuunkaa aniga oo waayargnimo u leh ayaa ka sheekayn kara. Calaammada koowaad waa dareen yalaalugo [lallabbo] ah, xanuunkuna muddo yar dabadeed wuxuu gaaraa saracda oo dabadeed keenaa barar ay weheliyaan kaar kulul iyo dikaan ilaa 12 saacadood ku haynaya. Soomaalidu halka qaniinta ka saraysa ayay xirmo ku duubaan oo iska sugaan inta suntu yaraanayso. [B]

⁵⁰ Waa la dhuujiyaa marka shil dhaco waxuuna noqdaa dhiig xir heer sare ah. Ha se yeese, waxaan sadcaale walba oo carrigan imanaya ku la talin lahaa in uu sito pneumatic pump [qalab hawo cakiran ku shaqeeya, sida tan shaagagga baabuurta iwm] oo uusan isku hallayn Sacal, toon iyo Opium midna. [B]

⁵¹ Obbiyam waa nooc maandooriye ah oo dhirta qaarkeed laga bixiyo. [T]

⁵² Jiirka ciirada leh Soomaalidu waxa ay ku magacawdaa “Baradublay [bawne?]” Marka Bariga Afrika la joogo ibtiladiisu ma badna, marka loo eego Hindiya iyo Caraabiya oo marka aan illoobo in aan kabaha buudka ah ku seexo mararka qaarkood aan todobaad la dhutin jiray qaniinyadiisa sunta ah. [B]

⁵³ Shimbir midabkeedu lafcidh-doogle dhalaalaya yahay oo baal (bar) cad dhuunta ku leh. “Mullah” iyo “parson” labadu ba waxay ay la macne yihiin *wadaad*. Sababta shimbirtan magacan loogu baxshay ayaa ah iyada oo midabkeedu aad ugu egyahay labbiska waddaaddada masiixiga. [T]

⁵⁴ Gob (timir Shiinays.) [T]

⁵⁵ Tan waxaa ku beeniyay R.E. Dracke-Brockman oo buuggiisii *British Somaliland* (bogga 96) ku qoray sidan : “ ma ogi dad u dhigma [Soomaalida] xagga ku socdaalka dhulka qallallan ee oommanaha ah. Awooddooda adkaysi mararka qaarkood waa wax aad loo la yaabo. [GW]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

qabow ayay la jarceeyeen. Guuleed Dheere isagu gaar ahaan sidii mummy⁵⁶ ayuu u togmay. Raage waxa uu aad ugu dooday in aan laga shidin dab goobta aan naal ee hudheelkayaga ” Bush Inn”⁵⁷ tilmaami karta. Laakiin in beebka bul laga siiyo ayaa ahayd lagamamaarmaan socdaal sidaa u dheer dabadi, sidaa awgeed arrinta waa lagu diiday.

Dayaxa hoostiisa markii aannu hurdo wacan lednay ayaan 11 saac ee waaberi hore awrtii rarka ku hilnay. Subaxu curdan ayuu ahaa. Daruur sagal roobaad ah ayaa qorraxdii isku gudubtay, daliigtii badda meesha dheer ka muuqatay ee lafcidhka ahaydna kor ayaa waxaa sidii taag u bilay fallaaraha ilayska, buurihiis aan xaggooda u soconnayna hadda waxay muujiyeen biyo dhacyo iyo laalaabyo meel fog ka muuqda. Raxamo Deero ah oo sidii arigii u daaqaya ayaa marka ay na arkeen joogsaday, na soo dammooday oo saymaha cadcad jeediyay, isla markaana rablayn dhaadheer is rogay oo banka ku bootimaalaystay. Dhawr goroyo ah ayaa noo muuqday, laakiin aad ayay u didsanayaayeen oo xataa xabbadu ma haleeli karin. Labadii saac ee habeennimo ayaannu ka gudubnay mid ka mid ah toggaga badan ee oommanahaan isku jara,”Biyo Hablood”, hablaha ceelkoodii, waa dix ka soo fusha koofur-galbeed oo bari iyo waqooyi-bari kala aadda. In skasta oo ay oommane ahayd, Maraar waxaa ka buuxay geed miro casaan hurdi-xigeen ah oo miid layiig xabag xagaaran oo kale ahi ka buuxdo, waa la cuni karaa ma se wanaagsana [Mareer?], dhirta cosobka ahna waxaa ka muuqday in ay biyo sagxadda ka dhowyihiin.

Abbaaraha laba saac dabadood, markii qorraxdu cadaadis la timi, ayaannu meel biyo leh oo weheliyeyaashaydu Cadaad ama Xabag Cadaadeed⁵⁸ ku magacaabeen ku furnay – waa meel qiyaastii 25 mayl iyo abbaarta S.W. 225⁵⁹ Quraanyaale u jidha.

Salsaarradayadii weylaalisaha lo’aad ahaa ayaannu dhex fidsannay xoon dhuur cagaaran ah oo geed dheer oo Quud ah hoosti ku yaal. Waa geedqodaxeed caleentiisu iftiimayso, kubbado xabag dahabi ah laamihiisa ku dheggenyihiin, hooskiisa miro qallalay daadsanyihiin, ciidammo quraanyo ahna jirridiisa hore iyo gadaal u gaardinayaan. Dhammaan bataaxa cad ee jiilicsan ayaa la wada seexday, iyaga oo hubkii gacmaha hoostooda ku haysta, maxaa yeelay raadka aan banka dhignay muggan lagu qaldami mayn. Maalinta kala barkeedii ayay bariis noo kariyeen hablihii aanu daalku karin, sagaal saac oo galabnimana safarkeennii ayaannu u sii wadannay xaggii buuraha oo midabkoodii lafcidhka hoosimada leh ahaa ay mrakan xayaabo muuqata oo bunnii ah u beddeshay. Hore haddaan u sii guulnay, waxaan gaarnay dixda Barragid [?] oo aan markan bankii uga beddelannay dhul kala rogan oo ay ka buuxaan burburro dad dabargo’ay ka haray. Malaha waa kuwii Al-Markizi u jeeday markii uu qoray in Muslimiinta Awdal ay carriga oo dhan ka taageen masaajid iyo minbarro fara badan oo loogu talo galay Jimcada iyo salaadaha ciidaha. Meelaha lagu cibaadaysto waxay u dhisnaayeen qaab afar darbi oo iska soo hor jeeda ah, dhagax aan la simin oo dhulka la dul dhoobayna ay qiblo nus goobo ah oo Maka u jeedda u tahay. Qabriyada oo ka duwan qaabka tuuran ee hadda jira waxay aad ugu egyihiin kuwii waayadii hore laga qoday jasiiradda Sacaadaddiin ee Saylac u dhow. Waxay leeyihiin looxyo dhagax ah oo ciidda si qoton dherer ah loo qotomiyay. Waxaa kale oo aannu aragnay dhadhaabbo dalloolo goobaaban oo midkiiba

⁵⁶ Mayd qallalan oo muddo badan yiil, sida kuwii Masaaridii hore ka haray. [T]

⁵⁷ Hoteel Miyi (xifaale ahaan). [T]

⁵⁸ Dhawr nooc oo quraca ka mid ah ayaa bixiya xabagta oo badawidu si hamuun leh u cunaan, si ay ugu tamaraystaan. Reer magaaluhu waxay sheegaan in cunnadani ayan wax aan dibbiro ahayn kordhin. [B]

⁵⁹ Koofur Galbeed 225° , cabbirka fogaanta iyo barta goobtu dhacdo. [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

nus dhululubo baac la'egtahay dhexroorku. Waqti aan ku qodo ma aanan helin, Yawmul Qiyaamena wuxuu iiga sheegi karay uun in Awaliin” ama dadyaw hore ay lahaayeen. Hal saac oo fiidnimo habeenkii galay, ayaannu ku soo dhacnay raad cusub oo col ballaaran oo fardooley Habar Awal ah dhigeen. Sida ay weheliyeyaashaydu u saamaysay”dacasaddu” waxba u ma oga saamayntii raadkii la wada yaqiin ee uu arkay Robinson Crusoe ku reebay. Sawaxankii heestu hal mar ah ayuu shib yiri. Dumarkii awrtii ayay halhaleel u kaxeeyeen, dhammaanna waa la is dugsaday, Raage oo xagga hore iyo carar isu diyaarin tiigsaday mooyee. Aniga oo caro la karaya ayaan wayddiiyay waxa wareemay dadka. Yawmul Qiyaame ayaa dabadeed cod nuxuus ah iigu jawaabay;”Wallee Xaajiyow qof raadkaa arkay balo arag”, inta cod argagax ku dheehanyahay u soo xigtaay saddarradan naxdinta leh:

”Aadane waa uun iska xantoo bo ciid ah,
Noloshuna waa sida dabayl mar uun ku madhay.”

Hubaashii waxaa aannu ahayn koox yar oo sagaal rag ah iyo laba dumar ah, 200 oo fardooley ahna aan u babac dhigi karin. Waxaa taa dheer in hubaal ay dhammaantood, Xammaali iyo Guuleed Dheere mooyee, inta kale ay qacda hore carar oodda jebin lahaayeen. Muggan waxaa noo muuqday raadadka arooq tilmaamaya degmo aagga ka dhow. Cusaybka raadadka waxaa sugay wehelladaydii, fiirin dhab ah oo falaaraha ifaya ee dayaxa loo kaashaday dabadeed. Qiyaastii nus saac ka dib ayay waraqyo qar aan sinnayn iyo degaandegyo qodax adag oo mudacyo ah lehi nagu rideen meel nabdoon oo bankii halista ahaa aan uga rogannay. Waa meel ay dhif tahay in fardoolaydu soo galaan. Raage oo aan”bannaanka” jeclaysan ayaa na dedejiyay, isaga oo rajaynaya i aannu cid uun u galno. Si ay ahaataba, labadii saac ee habeenimo, markii aan arkay dumarkii masaakiinta ahaa oo qodxo ragaadiyeen iyo awrtii oo dhulka isla dhacaysa ayaan go’aansaday in aannu hakanno. Dab ayaan hursannay, in kasta oo aad looga soo horjeeday, dhitadeennii caanaha suusacay ahaanna waa laasannay – biyihii iyaga mar hore ayaa lagu kala tegay e. Dabadeed qabowga bannaanka furan ah ayaan dhinaca dhignay hardo, annagoo hubkeennii haysanna. Laba iyo tobankii saac ee aroornimo ayaannu ka sii fuulnay dhul aan sinnayn oo dhagax ah, iyada oo qodxuhu gommodaha iyo lugaheenna qaawan jeexayaan awrtuna ay ku turaanturroonayso dhagxaan quruurux ah oo dhulkan loo nacay. Badwidii inta dhegaha dhulka ku qabteen ayay dhegaysteen bal wax degmo ah, laakiin waxba ma ayan maqal. Dabadeed, si lamafilaan ah ayaan laba qof oo qalaad ugu soo baxnay, markaana degmo Ciise ah ayaannu haleelnay. Waxay ku tiil waraq dheer oo Damal la yiraahdo, kaa oo salka ku haya dix halow ah oo ballaaran oo buuraha cagtooda hoose dhacda. Waqooyiga ayay bariga ugu shubtaa, waxaana ku hareeraysnaa dhir tigaad leh oo gallayrka bunniga ah, gorgorro madmadow iyo coomaadiyi ay sidii buunshe oo kale ugu baaldhacsanayeen. Waxaannu dabadeed sii daraandoorrinay wadiiqo qalqalloocan oo qiyaastii 11 mayl iyo xagga koofur-galbeed (205°) meel u jirta Cadaad.

Xusuus xanuun badan ayaa halkan dib noogu soo duxday. Illeen qorshe soddon geeddisocod ahaa lix kaliya ayaan bogannay, markii aan toddoba cisho soconnay, maxaa yeelay xagga koofureed ayaan u habawnay!

Sida caadada ka ah Afrikada Bari, iska ma aannaan gelin xerada annaga oo aan na loo oggolaan ee waxaan ku furannay oo aqal ka taagannay geed bannaanka shishe ah hoosti. Haddaa ayay odayaashii oo si deggen u hadlayaa soo muuqdeen, iyaga oo noo sida biyo macaan, caano dhay ah, ido iyo riyo buurbuuran oo ay ku rabeen in ay nooga beddeshaan Go’yaal nooca Cutchka adag ah. Maalin raaxo leh oo bun, beeb, caano dhay ah iyo hilib idaad

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

oo solan laga giigay ayaannu la qaadannay degmadaa . Hanfigii banka dabadi waxaaannu ku raaxaysannay neecawda qabow ee buuraha, cirka daruurta leh, doogga faraaq isa surtay ee kaymaha uu dooggoodu sii labalabalaamay, marka aad u eegto nagaarka qallaalan ee dhulkii hoose yiil.

Ciisaha oo halkan Gadaabursiga dhex deggani awood badan ku ma laha meesha. Waxaannu ku aragnay caydhnimo iyo yaboohsi xad dhaafay. Ragga duurjoog ayaa lagu soo soocaa marka aad eegto afka kala tegay, timo raamaystay iyo indho fagiigsan oo si fog ugu dhaygagsan bustahayga cas. Sarriigasho darteed, iga ma ayan baryin bustaha. Ha se yeeshee, nudihiisa dunta gacanta u roon aha ayay xabbadsiibeen oo faro badan oo xaydh lehina isu dhiibdhiibeen. Markii shay qiime leh la soo bixinayaba aqalka ayaannu ka xiranaynay, laakiin indho kuurgal ah ayaa dalool walba nooga soo dusayay, ilaa markii dambe Yawmul Qiyaame inta is hahyn kari waayay la soo booday”Subaxaanallaah” oo haddana soo qabsaday maahmaahdii Carbeede lahayd”Soomaali ha tusin illinkaaga, haddii uu arkana degdeg uga awd.” Dumarka iyo carruurtu waxay xidhnaayeen hargo⁶⁰ midad bun u eg oo xorta kore farqo ku leh. Si aan u raalli geliyo ayaan dhawr galayr toogtay, markaa ayay iyaga oo ku dheeraysanaya iigu jawaabeen”Alla gacanta kaama gooyo!”,”Hubkaagu cadow horti kuma hoojo!” Habar i aragtay aniga oo sigaar cabbaya waxay i wayddiisay soo dabku ima gubo. Beebkii ayaan u dhiibay, markaa ayay ku sigatay in ay margato. Waxa kale oo ay ka didday kirli karaya oo ay hub moodaysay. Sida wehelladadaydu ogaadeen ba ”saxar garasho ah lagu ma oga taallo madaxyo ah.” Sidaa oo ay tahay, dadka gibilkayga cadceeddu gubtay ayay la dhaceen ”wajigayga nuuradda cad” la moodana way u qaadan waayeen.

Waxaan aad u rabay in aannu galabnimada sii carrawno, laakiin Raage ayaa cirifka tolki looga baxo soo gaaray oo aan degdeg-sanayn. Gadaabursiga iyo tolki ayaa aano mageed u dhaxaysay, magan la’aanna dhulkooda ma uu soo geli karin. Habeenkii annaga oo hubaysan ayaannu seexannay, libaax in uu buuraha ka buuxo lagu sheegay awgi. Aqalladeenna ood qodax leh ayaa lagu meegaaray, waa feejinaan aannu halakan ka bilownay dibna aannaan uga aallin e. Diseembar 14 ayaa hiirtii hore daruuro culusi xagga buuraha ka soo ekaadeen oo dhibco shuux ahaana roob baro waawayn isu rogeen. Abbaankayagii cusbaa wali ma iman, raarihii aqalladuna inta roobka ku radeen ayay awrtii aad ugu cuslaadeen.

Galabnimadii ayay degmadii Ciise inta dameerahoodii rarteen xagga banka afka saareen. Geeddigani muuqaalkii deegaanka waxba ka ma beddelin, marka laga reebo qofaf xanuunsan ama sirqoobay oo si cawaannimo ku dheehantahay loogu nacay libaaxyada iyo dhurwaayada.⁶¹ Si ay ”colujoogyada” laga yaabo in ay meelaha ilaalo ka yihiin u marinhabaabiyaan ayay qoladii geeddiga ahaydi dab qabadsiiyeen qoryo dogobyo ah iyo gaan hiil idaad ah oo xataa iyada oo dhibicdu dhacayso todobaadyo sii hulaaqi doonta⁶².

Duhurradii ayaa waxaa yimi labadii Gadaabusri ee rabay in ay noogu sii wehel yeelaan degmadii abbaannadayada. Kooda wayn, Riiraash, waa nin gibil madow, bahal la moodo, tuur

⁶⁰ Harguhu dhar qaali ah ayay ahaayeen intaan maryaha dunta ahi soo gaarin carriga. Dharka haragga laga sameeyo Dhuu ayaa lagu magacaabaa, xilligan la joogana meelo Afrikada Bari ka tirsan ayuu ku dambeeyaa. [T]

⁶¹ Falkan cawaannimada ah waxaa guud ahaan lagu la kacaa marka cudurka furuqu uu meel ka dillaaco oo isqaadsiin laga baqo. [B]

⁶² Xikmadda ku jirta in hiisha la gubo marka xerada laga guuro ma ahan in col lagu marin habaabiyo kaliya ee waa in meesha laga guuray qaniintu ka dhimato, dhulkuna gubadka ka dib naq u soo saaro. [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

timo ah leh, oo ay qamuunyo culus oo dabci iyo qalbi wanaaggiisa qarisay ka muuqato. Kan kale wuxuu ahaa wajimacbuus dhallinyaro ah oo inan uu Raage dhalay u doonnayd. Labaduba lafta Mahadasan ayay ka dhasheen, hawshiina waxay ku bilaabeen isku day ay ku adkaysnayaan in ay waddadayadii dhanka bariga fog nooga weeciyaan. Marmarsiiyo waxa ay ka dhigteen in ay xoolahoodu baylah yihiin, ulajeeddada dhabta ahi se waxay ahayd u marmarsood tubaako iyo mario. Markan si ragannimo leh ayaannu gaashaanka ugu dhignay annaga oo ka gubanayna xusuusta maalmu dayacmay, si kasta oo ay Cabsi⁶³ u sheegaanna waa naga go'nayd in aannu safarkayaga xagga buuraha waqooyi u sii wadanno.

Siddeeddii saac ee maalmeed ayuu safarkii xagga dhexda u dhaqaaqay iyo meel degmada dhabarkeeda ku dhow, markii aan muddo saacad ah sii daadegaynayna Riiraash ayaa noo sheegay in ceel uu meesha ka dhawyahay. Xammaali iyo aniga oo laba qarbad sidanna ayaan baqalahayagii kax qodxo iyo dhagaxyo leh sii taraarsiinnay. Marakan waxaan soo gaarnay waraq dhagax ah oo ay hareereeyeen geedo balanbal ah, gidaarro qaab daran iyo qarar adadag, halkaa oo sallax adag ay ceelashu ka qodanyihiin. Waa saddex ama afar ceelal toban cagood oo dhagax nuuradeed ah hoos qoto dheer uga qodan. Intii aannu durdurka biirta ah ee fargashigaygii qalinka ahaa midabka ka beddelay ku qubaysanaynnay ayuu Riiraash oo gaashaankiisii biyaha ku dhuraya qarbadyadii buuxshay oo koorayaasha ku xiray. Si halhaleel ah ayaannu uga daba tagtay oo qorraxdhacii haleellay safarkii waynaa oo cabsi abbaannadu qabeen darteed meel u degay. Qarka ay dul degeen waxaa ka buuxay masaajid iyo qabuuro gaboobay oo ka markhaati kacaya in waayo hore ay buurahan bulsho culusi degganayd. Figta sare marka loo baxo, waxaa meel fog ka muuqday tirooyin lo' ah iyo kuwo kale oo ari cad sidii dhagaxbaruur buuraha u daadsan ah. Hore ayaannu uga sii kooraysannay oo inta qararkii dhagaxa ahaa sii dhex meermeernay waraq kale ku soo dhacnay, halkaa oo aan wax uun saansaan dadaad ah ugu tagtay. Xoolajire ayaa meel dheer naga qooraansaday, dabadeedna cagaha wax ka deyay, isaga oo aan xoolihii dan ka gelin, taa oo Yawmul Qiyaame gobannimo madaxa la ruxay kana keentay walle Nabigii Alle [n.n.k] run sheeg,"baqdini noocyo badan." Marakan degmo ayaannu galnay, dadkiina dibadda ayay u soo yaaceen, iyaga oo qaarkood leeyihiin, 'dhega! War bal kaalaya boqorrada soo aragnee!' Kuwo kalena, 'kaalaya ninka cad arka, waa barasaabkii Saylac!' Jagadaas iyada ah waa iska diidnay, masuuliyadda ay xambaarsantahay darteed. Ha se yeeshee, wehelladaydii waa ku adkaysteen. Waxay sidaa sahlan ku noqdeen Salaadiin iyo boqorro, midabkaygana hadde meel heerkaa ka hooseysa laga ma fisho. Mar ayay Caddaantayda iyo huga Carbeed iga dhigeen xukumaha Cadmeed, suldaanka Saylac, wiilka Xaajiga, wiil, habar duqowday, nin rinji cad la mariyay, halyay cambuurbireed qalin ah xiran, ganacsade, xaaji, wadaad xerow ah, Hindigii Axmad ahaa, Turki, Masri, Faransiis [Faranji], Baaniyaal, Shariif, iyo ugu dambayntii Balo Soomaalida in uu nolosha ku cariirsho cirka looga soo riday. Degmo walbaa mala'awaal u gooni ah ayay la imanaysay, male walba na saaxiibbaday waxa ay ku qaabbilayeen qosol aanu gaws ku harayn.

Markii Gadaabursigii baryo tubaako iyo qaylo la yaab ah naga la hari waayay ayaan xabbad ku kala cayriyay. Dumarkii iyo carruurtii dhawaqa naxdinta leh carar ayay dhabarka jeedsheen, raggiina inta warmahoodii madaxa ku dateen ayay shafka dhulka ku wada dhufteen. Haddii aan dixedii sii raacnay, waxaannu soo dhaafnay degmooyin badan oo dadka deggani ay sidii kuwii hore u qaylo badanyihiin. Degmooyinka midkood ayuu nooga soo

⁶³ Cabsi – Halis, waa eray ka walwaliya Sadcaalaha Dhulka Soomaaliyeed. [B]

baxay nin reer Saylac ah oo noo sheegay in Abbaannadii Gadaabursi ee aannu Sharma'arke xaashida isbarashada uga sidnay ay meel saddex maalmood loo socdo degganyihiin. Waxaa se la soo sheegay, si ay ahaataba, in ay diriri ka dhex dhacday iyaga iyo Garaad Aadan, seeddigood. Warkaasi mid fiican ma ahayn! Afrika, marka xaaladahan oo kale ay dhacaan, waxaa caado ah in saaxiibbadu ay socotada xayiraan, cadawguna ku diido in aad u so gasho. Si ku adkaysi leh ayaan hore uga sii fuulnay, ilaa aaskii madoobaaday dayaxiina buuraha fog midab if la yaab leh ah baasha la keenay. Dabadeed joogsi nasiino ayaan ku baaqay. Qarka sare ee dixda Dharkaynley oo loogu magacdaray geed caano kulul leh ayaannu ku furnay. Xero ayaannu isku meegaarnay, si aysan awr didsani noogu tuman inta aannu hurudno. Xero kale oo gooni ah aan se naga fogayn inta ku xeraynay awrtii ayaannu dangiigsiyadeennii la kala baxnay, cashadeennii yarayd cunnay, si degdeg ahna dhinaca dhulka hurdo u dhignay. Maalintaa shan saacadood ayaanu soconnay, ha se ahaatee jidka oo qalqallooc ahaa darti, marka xariiq toosan laga cabbiro, ilaa siddeed mayl ugu badnaan ayaannu soo jarnay.

Haddana, gacaliye Lumsdenow, maadaama aan dhulkii Ciise ka sii dhammaanayo, tilmaan sawir ah ayaan ka bixin doonaa qabiilka. Ciisaha, oo sida ay ugu dhawdahay ah laanta ugu awoodda wayn ummadda Soomaaliyeed, waxa uu fidsanyahay dhanka waqooyi ilaa degaanka lafta Wayma ee Dankali⁶⁴ la gaaro, dhanka koofureedna ilaa Gadaabursi iyo inta Saylac iyo Berbera u dhexaysa, dhanka bari badda ayaa soo xeerta, dhanka waqooyina ilaa Oromada Harar agaheeda ah. Dir iyo Ildoor ayay ku abtirsadaan iyaga oo, haba yaraatee, aan aqoon wax magacyadaa abtirsiska dhaafsiisan, cadawgooduna waxa ay ku xantaan cawaannimo.⁶⁵ Qabiillkan oo la sheegay in uu gaaro 100,000 oo gaashaan⁶⁶ waxa uu u ka la baxaa jilbo badan. Kuwaa ayaa haddana lafo yaryar oo xilliga barwaaqada is dhaca mararna is laaya u sii kala baxa. Ciisuhu afka caaraddiisa uun ayay kaga haybaystaan Ugaas ama beeldaaje fadhigiisu yahay buuraha Hadagali [?], maadaama ay dad jamhuuriyiin dagaalmaagganeyaal aan xasilloonayn ah yihiin. Guud ahaan waxaa loo yaqaan [ugaaska] "Rooble." Amiir Rooble, magacu ama derajada aan iraaheede, kii bayaxayga ahaa ayuu tilmaamaya. Halkan abaartu, sida "cashadii" Yurub, ayay keentaa isbeddelka xukun. Degmo walbaa Oday (sheekh ama beeldaaje) magaciisa degmada loogu magac daro ayay leedahay, sidii Sind⁶⁷ iyo dhulalka kale ee reer guuraagu degaan. Waxa amarkiisa la raacaa uun marka xukunkiisu boqor bulsho qanciye ah yahay. Mar walba dadkiisa waa ka xoolo badamyahay, mararka qaarkoodna aftahannimada iyo xarragada ayuu dheeryahay. Marka la shirayo waxaa kaalmeeye u ah Waa'il ama Caaqil. Sida shirka Pitzoga Afrikada Koofureed ayaa duqayda da'dooda lagu qaddariyaa. Iyada oo uu xeerkan jiro, badwidu weli ka ma tegin dabeecadihii Priplus⁶⁸ lagu xusay. Weli "ma ilbixin ma na xakamaysna." Nin walba oo xornimo u dhashay wuxu isku dhereriyaa xukumihiiisa, wax ka haybaysasho iyo ka dambayn ah oo xornimadiisa Alle u dhaliyay hoos uga dhigana ma yeelo. Sidaa oo ay tahay, waxaan arkay, in si kasta oo ay seetadheerida ugu jidbaysanyihiin, marka xukun adag sida kan Saylac iyo Harar ay hoos tagaan ay anshax yeeshaan, amarkana u nuglaadaan.

⁶⁴ Cafar. [T]

⁶⁵ Diin la'aan. [T]

⁶⁶ Ragga hubqaadka ah kaliya. [T]

⁶⁷ Carri taariikh dheer leh oo hadda ka tirsan dalka Baakistaan. Webiga Induska Hoose ayuu dhacaa. Sannadkii 1843 ayuu gumaysigii Ingiriiska Hindiya qabsaday, 1947 ayuu ka mid noqday Baakistaan. [T]

⁶⁸ *Priplus of the Erythrean Sea*, waa qormo badmaaxyadii Giriiggii hore mid ka mid ahaa oo xeebaha Soomaaliyeed maray ilaa waaganna aan magaciisii la hubin uu qoray abbaaraha qarnigii 1^{aad} ee Miilaaddiyada, sida loo badinayo. [T]

Dabeecad ahaan, Ciisuhu waa masaakiin carruurta oo kale ah, khaa'inno caqli xun, laabtoodu is rogroggi ogtahay, xaruuri durbaba carooda, maad miiran ah, calool nugul, dhimrin darro iyo dhagarna ku caan baxay. Xataa magangeliyuhu magantiisa waa laynayaa, ragga hablaha Ciise qabana ooryahooda ayay ergo u soo dirsadaan, si ay ari uga soo iibiyaan iyaga oon aan isku aaminin dhexgalka xididkooda. 'Dhagar badanaa ma Ciisaa' ayaa looga maahmaahaa Saylac oo daku kuu sheegayaan in badwigu uu gacanta bidix gaawe caano ah kaaga dhiibayo tan midigna toorrey kaaga aasayo. Afrikada Bari "Caqli" ma shaqeeyo, sida iiga muuqata, dhabarjabin aad kansho u haysay oo si uun kugu dhaaftayna "shallayto" ayaa laga muujiyaa. Dhacu waa ragannimo, dilkuna mid ba midka uu miridda habeen kaga xunyahay ayaa geesi bila. Sharafta waxaa ka mid ah ruux qurgooyadi. Sida dhurwaaga oo kale ayaan badwida la isugu hallayn meel dhiig yaal. Muunadi waa uun belo oo dhan ku dhiigso. Sidaa oo ay tahay, haddana Ciisuhu wanaagyo ayay leeyihiin. Beenlowyo nahaabyo ah ma aha, waana dhif in ay markhaatibeenaale furaan. Xatooyada yar ee aanu dagaal ka dhicin waa yasaan, marka la barbar dhigo Soomaalida kalana waa ka deeqsisanyihiin ka na martigelin wacanyihiin. Qof ahaan, anigu wax aan ka sheegto dadkaa ma jirin. Tuugsadayaal indho adag ayay ahaayeen, laakiin far iyo suul ama sacab tubaako ah ayaannu mar walba ku saaxiibaynnay. Waxa ay iga baryeen in aan iyaga dex dego, ooriyo badanna waa iigu yaboohaan.

Badwida Soomaalidu si aan Carabta looga baran ayay si fudud qofka cusub tolka ugu soo daraan. Waxa ay igu yiraahdeen marka aad beryo nala degganaato ayaad naga mid noqon doontaa. Xagga muuqaalka, Ciisaha waxaa Soomaalida kale lagaga soocaa madowga badan, foolxumada qaabdhiska, bidaar da'yar dhalooyinka kaga hoolata, timaha qadaadka xaggiisa sare ka baxana waa ay xiiraan ama, aan iraaqdee, toorriyahooda ku hoolaan. Timaha midab cas ayaa lagu aslaa, waana la foogaa oo xayr la marshaa. Wadaaddada ama kuwa wax bartay way iska wada xiiraan, maxaysato mooyaane ciduna timaha sidooda ku ma daysato. Shaaribbada waa la gaabshaa, miiqda geeska shaaribka ka taaganna aayar ayaa la rifaa. Timaha kirkisha oo si qalad ah in ay najaaso yihiin loogu haystana rifid ayaa lagu jaraa ama addimada ayaa olol la dul marshaa. Indhaha badwidu waa ka yaryaryihiin kuwa reer magaalaha. Sunniyuhu sidii penthouse⁶⁹ ayay u yaalliin, maadaama ay cadceed xoogan u qaawanyihiin, himbiriirsiga walxo fogfogna u barten urursanaan iyo awood dheeraad ah ayay leeyihiin. Raggooda qaar qurxo badan ayaan ku dhex arkay, hablaha qaarkoodna qaabab wanwanaagsan oo haddii ayanba qurxoonaan soo jiidasho leh ayay lahaayeen.

Hantida dhabta ah ee Ciise waa tirooyin xoolo ah. Sida ay iyaga la tahay, idaha iyo riyuhu waa qalin, lo'duna waa dahab. Geela isaga buur ayayba ku metalaan, waxayna rumasanyihiin, sida Muslimiin badani la qabto, in fardaha dabayl laga abuuray. Quudkoodu xilliga ayuu ku xiranyahay. Xilliga kulaylaha, marka caano iyo qaraab kale aanay jirin, xoolaha ayaa la qashaa oo hilib idaad oo wanaagsan laga helaa. Xilliga maansuunka [xagaaga] raggu waxay ku cayilaa iyaga oo maalintii oo dhan caanaha xoolahooda dhama. Ciisaha caanaha xaggooda laga ma maro, taa oo wax lala yaabo ah. Caanaha lo'da ayay door bidaan, dabadeed kuwa riyaha, dabadeedna kuwa idaha oo ay Carabtu ugu jeceshahay. Kuwa hore dhaydaa lagu dhamaa, labada xigana karuurka, iyada oo kuwa geela xoogaa la yara dhanaaniyo. Reer maagaaluhu caanaha geela dawo ahaan ayay u adeegsadaan. Sida badwidu u haystaan, qofkii cabbitaankaa joogtaysta, hilibkana 44 maalmood oo xiriir ah cuna, neefka xooggiisa oo kale ayuu yeeshaa. Malaha caanayawga kale oo dhan waa ka 'jirmi' yaryihiin aadna u

⁶⁹ Nooc guryaha Galbeedka ka mid ah (fillo gembis). [T]

macaanyihiin marka hashu dhasho xoogaa ka dib. Markaa ka dib dhadhanka ayaa ka sii luma, hasha duqda ahna caanaheeda wax ka yalaalugo badani ma jiraan. Soomaalida dhaashtu magaca ‘labeen’ ayay u yaqaannaan, laakiin ma adeegsadaan oo caanaha intooda kale ayay ku lulaan. Lo’gisi ma leh, caanaha dameeraha ee Tartaarku dhamana waa ka yaqyaqsadaan. Magaca Canoole⁷⁰ sida Carabta oo kale ayay sharafdhaac u haystaan, in aysan maalinta cad lo’dooda maallinna sharaf ayay ka dhigaan.

Nolosha dadkan cawaanta ahi ay ku noolyihiini ayaa dhanujeed⁷¹ badday. Nasashadoodu waa wax yar oo shanta saac ee habeennimo ilaa waaberiga ah, dibeddana sinaba u ma seexdaan, colal ay ka baqayaan dartood. In yar ayaa sallaadda subax tukata, sida Muslimiinta laga doonayo, [subaxa] badankiisana waxay ku hawllanyihiin tirinta iyo lisidda xoolahooda. Xoolaha oo dhammaantood magacyo leh ayaa yimaada marka haruubka la la galo, sidaa ayayna reeruhu quraacdoodii kaga maalaan subax wlba. Dabadeed raggii oo warmahoodii sita iyo mararka qaarkood hablaha yayar oo ulo kaliya ku hubaysan ayaa xoolaha daaq geeya. Marwooyinka iyo carruurta oo maleeg ama xargasamayn ku hawllan ayaa iyaguna xoolaha raaca, xaafaddana waxaa looga kala tagaa ilmaha aadka u yaryar, duqayda iyo dadka xanuunsanaya. Xoolajirtu waa iska warwareegaan oo xoolaha korka ayay ka jiraan, iyaga oo wax aan ahayn biyo madow ama takhsiin tubaako adag ah dhadhamin. Mararka qaarkood waxay cayaaraan Shax, Shantarad iyo cayaaro kale oo ay aad uga helaan, iyaga oo loox ka dhigta xarriiqo ay ciidda ka jeexkeexaan iyo qoryo qallallan ama saalo geel oo ay xabbado u adeegsadaan. Saacado badan ayay ku idleeyaan iyada oo korjooge walbaa uu sida ay shaxdu u la muuqato ku dheeraysanayo oo ragganana [ciyaarta] ku qabsanayo, ilaa labadii cayaartoy ay ka noqdaan kuwa ciyaarta xiisaheedu uu ugu yaryahay. Ama si ay hurdada isaga kiciyaan ayay fadhi xoolahooda ugu fooryaan, ama Turumbo (biibiile) dhuumood ah oo badanaa Harar lagu sameeyo oo codkeedu xsdnto aan loo bogin yahay ayay ku fooryaan. Fiidkii ayay degmadii haddana banaaxinta lo’da iyo qalaadka ariga la bulaantaa. Caanaha geela dhammaantood waa la laastaa, kuwa lo’da iyo arigana in haweenku burcad iyo subag ka bixiyaan ayaa loo dhiteeyaa. Mar kale ayaa la tiriyaa oo xoolaha si ka fiirsi leh habeenka loo xareeyaa. Nolosha iska fudud waxaa weheliya marar ay dhacaan dhalasho iyo guur, ciyaar tumasho iyo duullaan [dhac], cudur iyo dil. Jirrooyinkoodu aad bay u yaryihiin waana kuwo iska fudud.⁷² Geeridu badanaa waxay ka timaaddaa waran caaraddi, badwiguna sida badan

⁷⁰ Labbaan ama Caanoole(y) waa qofka caanaha ka ganacsada. [T]

⁷¹ Qaabnololeed aan isbedbeddelin oo maalin walba isku si uun u yaal. [T]

⁷² Cudurka ugu khatarsani waa furuqa oo taariikh ahaan lagu xariiriryo in uu Bariga Xabasha ka soo jeedo, halkaa oo uu wali mararka qaarkood si xun uga dillaco kumannaanna galafto. Dhibbanuhu haddii uu qof la qaddariyo yahay dhulka ciidda ah ayaa la dhigaa oo bariid iyo muufo daafi lagu quudiyaa, ilaa uu ama ka kaco ama u dhinto. Jadeecada ayaa iyana carruur badan laysa, waxaana lagu daweeeyaa iyada oo dhiig idaad oo cusub loogu mayro, haraggana la huwiyo oo qorraxda loo dhigo. Qaac iyo cadceed, uskag iyo dukhsi, dabaylo qabow iyo addimmo qaaqaawan ayay daaf iyo indho xanuus ka qaadaan, gaar ahaan xagga buuralayda. Cudurkan cidina u ma indho beesho marka reer magaalaha laga reebo, wax daawo ahna loo ma yaqaan. Axaldhiigga waxaa lagu daweeeyaa bariis iyo caano dhanaan [ciir]. Waxa kale oo dadka qabaa ay cabbaan subag lo’aad oo sixin ah, xaaladaha daranna caloosha ayaa laga gubaa. “Dab iyo cudur isku meel ma galaan”, sida Soomaalidu qabto. Baabasiirka marka aanu dillaacin waxaa lagu neefiyaa qori sidii sabboosadii loo adeegsado habeen dhanna meesha loo daayo [xagga dambe]. Mararka qaarkood meesha xanuunsan gees iyo mindi ayaa lagu toobaa ama dhakhtar culaaculle ayaa sara. Cunnada loo cunaa waa hilib iyo caano geel ama ari, sixin iyo timir Basra, bariis iyo hilib idaadna feejignaan ayaa looga fogaadaa. Cudur meesha ka jira ayaa waxay ku daweeeyaan Jaleelo ama Carmo. Jirka waxay ku dhaashaan salfar subag lagu karkarshay qorraxdana waa u dhigaan. Ama dhibbanaha dhedada ayaa habeenkii oo dhan la joojiyaa, ka caagganaan [galmo] iyo dhididbax ayaa se guud ahaan daweeeya. Noociisa sahlan, dhibbanaha bari idaad oo la shiilay ayuu cabbaa. Qaaxada waa la kala dhaxlaa waxaana loo

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved

waa cimri dheeraadaa. Waxaan indhaha saaray Mekruubiyaan⁷³ xooggan, caafimaad u dhanyahay, welina aanay ka dhibcin tamartii ay u dhasheen, in kasta oo ay 80 iyo 90 indhaha ka tuureen. ||

[B] = Burton

[T] = Tarjume

Filo cubka xiga, buugga oo dammina waa dhow ayuu soo bixi doonaa ee la socda.

Wixii talo, tusaalayn, sixid iyo xusuusin ah aad ayaa loo soo dhawaynayaa, mahad mug lehna waa laga naqayaa.

Mahadsanidin

Tarjumo & Tifaftir Boodhari Warsame

Email: Bodhari.warsame@gmail.com

Boodhari waa qoraa tarjumay ama gacanta ku haya buuggaag badan oo qiimo taariikheed ku leh Soomaaliya. Waxa uuna si joogto ah qoraaladiisa ugu soo ban dhigaa degelka WardheerNews.

haystaa in aan la dawayn karin. Haddii aan adeegsado oraahda Soomaalida , qofka qaba waxa ay ku yiraahdaan ‘Alle ha kuu naxariisto’ ee ku ma yiraahdaan ‘ Alle ha ku caafiyo!’ Waxaa jira dhakhaatiir siro sahan ku daweeya nabarrada. Guud ahaan dhiigga waa laga tuujiyaa, meesha biyo ayaa lagu mayraa, dacallada ayaa la isku tolaa, waxaana lagu dhayaa caleemo meesha isu keena. Jajabka kabay ayay ku xiraan, murgacashooyinkana waa toosiyaan. [B]

⁷³ Macrobian: waxaa la oran jiray dad la sheegay in ay Jasiiradyarada Soomaaliyeed (Somali Peninsula) ku noolaan jireen abbaaraha qarnigii 1^{aad} ee Miilaadiga. Waxaa lagu sheegay dad aad u qurxoonaan oo aad dhaadheeraa una xoogag waawaynaa. Ilaa 120 sano iyo ka badan ayaa qaarkood cimri ku gaari jiray. Waxaa wax ka qoray oo laga weriyay taariikhyahankii Herodotus ee Giriiggii hore ahaa. [T]

Sahankii Richard Burton ee Bariga Afrika

Cutub 5naad

Zaylac iyo Buuralayda

Tarjume & Tifatitre Boodhari Warsame

Copyright © 2016 WardheerNews, All rights reserved